

The nuclear program of the second Pahlavi government and the importance of online digital archives in recognizing it

Mohammajafar Chamankar¹

Abstract:

Purpose: Iran's vast and costly nuclear program in the 1940s and 1950s was one of the major symbols of economic and foreign relations of The Second Pahlavi. Archival records play an important role in identifying and recognizing this highly confidential process. The online publication of rare records in western world archives is a turning point in the study of the history of Iran's nuclear activities at the time of The Second Pahlavi. Therefore, the author tries to answer the following questions by relying on these primary resources:

How did the nuclear developments of The Second Pahlavi Government occur?

What is the role of online archives in scientific recognition of the process?

Method and Research Design: The records of various archives of Iran, online archives outside of Iran and various Iranian newspapers of the time were investigated, described and analyzed.

Findings and Conclusions: The study revealed that the rate of Iranian nuclear progress was constant and slow till the late 1960s. From the beginning of the 1970s, the rate accelerated owing to long-term goals and extensive development activities, and became a symbol of the new era of Iranian history and industry in independent national politics based on the doctrine of the imperial government. Due to the secrecy of the program and a number of ambiguities, Latin online records play a very important role in recognizing this part of contemporary Iranian history.

Keywords: Second Pahlavi, nuclear industry, formation, digital online documents.

Citation: Chamankar, Mj. (2022). The Nuclear Program of the Second Pahlavi's Government and the Importance of Online Digital Archives in Recognizing It. *Ganjine-ye Asnad*, 32(2), 38-80. doi: 10.30484/ganj.2022.2932

**GANJINE-YE
ASNAD**
Historical Research &
Archival Studies Quarterly

Research paper

1. Associate Professor, Department of History, Urmia University, Urmia, Iran
mj.chamankar@urmia.ac.ir
Copyright © 2022, NLAI (National Library & Archives of I. R. Iran). This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International, which permits others to download this work, share it with others and adapt the material for any purpose.

Ganjine-Ye Asnad

«126»

Peer-reviewed Journal | National Library & Archives of I. R. Iran, Archival Research Institute

ISSN: 1023-3652 | E-ISSN: 2538-2268

Digital Object Identifier(DOI): 10.30484/ganj.2022.2932

Indexed by Google Scholar, Researchgate, ISC, SID & Iran Journal | <http://ganjineh.nlai.ir>

Vol. 32, No. 2, Summer 2022 | pp: 38 - 80 (43) | Received: 19, Jan. 2021 | Accepted: 2, May. 2021

Historical research

فصلنامه تحقیقات تاریخی
و مطالعات آرشئولوژی

مقاله پژوهشی

برنامه هسته‌ای دولت پهلوی دوم و اهمیت آرشئوهای آنلاین در شناخت آن

دکتر محمدجعفر چمنکار^۱

چکیده:

بخش عمده‌ای از این طرح از جمله ساخت نیروگاه اتمی شماره ۱ و ۲ بوشهر، آموزش نیروی انسانی و کشف معادن اورانیوم - که با نظارت مستقیم شاه انجام می‌شد- تا فروپاشی نظام شاهنشاهی به نتیجه رسیده بود. در شناخت این فرایند کاملاً محرمانه، اسناد نقش مهمی را ایفاء می‌کنند. انتشار آنلاین اسناد کم‌یاب در آرشئوهای جهان غرب، نقطه عطفی در مطالعات تاریخ فعالیت‌های هسته‌ای در این برهه از تاریخ ایران است.

هدف: در این پژوهش نگارنده با تکیه بر منابع دست‌اول سعی دارد به پرسش‌های زیر پاسخ دهد: تحولات صنعت هسته‌ای دولت پهلوی دوم چگونه شکل گرفت؟ آرشئوهای آنلاین اسناد لاتین چه نقشی در تدوین صحیح و علمی این فرایند دارند؟

روش / رویکرد پژوهش: روش پژوهش توصیفی-تحلیلی براساس مطالعه داده‌های اسنادی بایگانی‌های متعدد داخلی، آرشئوهای آنلاین خارجی، آمار رسمی سازمان انرژی اتمی و نشریات گوناگون ایران در این دوره است.

یافته‌ها و نتیجه‌گیری: مطالعه اسناد و مدارک مکتوب و دیجیتال گوناگون نشان می‌دهد که صنعت اتمی ایران تا اواخر دهه ۱۹۶۰م/۱۳۴۰ش به صورت آرام ولی مستمر ادامه داشت و از آغاز دهه ۱۹۷۰م/۱۳۵۰ش با اهداف درازمدت و فعالیت‌های عمرانی عظیم، حرکتی شتابان یافت و نمادی از دوران نوین تاریخ و صنعت ایران شد. با توجه به سری بودن این برنامه و ابهامات متعدد، اسناد آنلاین لاتین در بازنشاسایی این بخش از تاریخ معاصر ایران نقشی بسیار مهم دارند.

کلیدواژه‌ها: پهلوی دوم؛ صنعت هسته‌ای؛ اسناد آنلاین.

استناد: چمنکار، محمدجعفر. (۱۴۰۱). برنامه هسته‌ای دولت پهلوی دوم و اهمیت آرشئوهای دیجیتال آنلاین در شناخت آن. *گنجینه اسناد*، ۳۲(۲)، ۳۸-۸۰ | doi: ۱۰,۳۰۴۸۴/ganj.۲۰۲۲,۲۹۳۲

۱. دانشیار گروه تاریخ دانشگاه ارومیه، ارومیه، ایران
mj.chamankar@urmia.ac.ir

گنجینه اسناد

۱۲۶

فصلنامه علمی | سازمان اسناد و کتابخانه ملی ج.ا.ایران - پژوهشکده اسناد

شاپا (چاپی): ۱۰۲۳-۳۶۵۲ | شاپا (الکترونیکی): ۲۵۳۸-۲۲۶۸

شناسانه برنمود رقمی (DOI): ۱۰,۳۰۴۸۴/ganj.۲۰۲۲,۲۹۳۲

نمایه در Researchgate, Google Scholar, SID, ISC و ایران ژورنال | <http://ganjineh.nlai.ir>

سال ۳۲، دفتر ۲، تابستان ۱۴۰۱ | صص: ۳۸ - ۸۰ (۴۳)

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۸/۳۰ | تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۲/۲۳

تحقیقات تاریخی

۱. مقدمه

نقش آفرینی سیاسی و نظامی ایران در منطقه خلیج فارس و دریای عمان از اواخر دهه ۱۹۶۰م/۱۳۴۰ش و ابتدای ۱۹۷۰م/۱۳۵۰ش پس از خروج عناصر نظامی بریتانیا از خلیج فارس دولت شاهنشاهی را به متحدی کلیدی و فوق‌استراتژیک برای جهان غرب تبدیل کرد. پیوندهای تنگاتنگ ایران با آمریکا و جهان صنعتی به‌ویژه در دوران حکومت ریچارد نیکسون نیز بخش اعظم نیازمندی‌های نظامی و صنعتی اقتصادی تهران را در اسرع وقت و بدون هیچ‌گونه اصطکاک، تقابل و ضدیتی حاصل می‌کرد. این عوامل از مهم‌ترین محرک‌های دولت شاهنشاهی در ساخت نیروگاه‌های اتمی و دستیابی به دانش پیچیده و حساس هسته‌ای بودند.

منابع تحقیق حاضر شامل کتب و مقالات فارسی، کتب و مقالات لاتین، مطالب پایگاه‌های الکترونیکی، مطبوعات و اسناد و مدارک بوده‌اند. بر این اساس شماره‌های گوناگون روزنامه‌های اطلاعات، کیهان، آیندگان، و رستاخیز مربوط به اواسط دهه ۱۳۴۰ تا سال ۱۳۵۸ش به‌طور روزبه‌روز و تطبیقی بازبینی و بررسی شدند. در آرشیوهای اسناد موجود در ایران، مدارک مهمی از تحولات هسته‌ای دوره پهلوی وجود دارد. اسناد منتشر نشده فارسی این پژوهش از آرشیوهای وزارت امور خارجه، پژوهشکده تاریخ معاصر ایران، سازمان اسناد و کتابخانه ملی، مجلس شورای اسلامی، و مرکز اسناد سازمان انرژی اتمی اخذ شده‌است. کیفیت، کمیت و اهمیت اسناد این آرشیوها متفاوت بوده‌است. با هدف دستیابی به اسناد دیجیتال لاتین، آرشیوهای آنلاین خارجی شناسایی شد و صدها صفحه سند در ارتباط با تکاپوهای هسته‌ای دولت پهلوی به دست آمد. تا آنجا که نگارنده آگاهی دارد تاکنون برای شناخت تاریخ صنایع اتمی ایران به ارزش و اهمیت اسناد آنلاین آرشیوهای دیجیتال غربی پرداخته نشده‌است. دسترسی عمده‌تر آزاد و رایگان به این آرشیوها، حجم گسترده اسناد و مطالب بکر و ارزشمند این آرشیوها، هم‌چنین سهولت بارگیری این اسناد می‌تواند افق‌های نوینی را پیش‌روی پژوهش‌گران مقوله تاریخ هسته‌ای و معاصر ایران بگذارد.

۲. فرایند شکل‌گیری برنامه هسته‌ای ایران و ساخت نیروگاه بوشهر

برنامه هسته‌ای ایران از دهه ۱۳۳۰ش/۱۹۵۰م و با تصویب تأسیس مرکز اتمی دانشگاه تهران در مجلس شورای ملی آغاز شد (استادوخ، ۱۱۱۱۶ ۵۰/۲۹؛ ساکما: ۴۶۷/۲، ۸۵۸۶/۲۲۰). ایران از برنامه «صلح برای اتم»^۱ آیزنهاور^۲ - رئیس‌جمهور آمریکا- که در ۸ دسامبر ۱۹۵۳/۱۱۷/۱۳۳۲ خواستار کمک به کشورهای در حال توسعه برای استفاده از

1. Atoms for peace
2. Dwight David Eisenhower

دستاوردهای صلح‌آمیز انرژی اتمی شد، در کسب تدریجی فناوری هسته‌ای و ساخت نیروگاه‌های هسته‌ای استفاده کرد (us Department of state, 1957, p629). در ۴ آذر ۱۳۴۶/۲۵ نوامبر ۱۹۶۷ راکتور استخری ۵ مگاواتی تحقیقاتی مشهور به تریگا مارک ۱^۱ که ساخت کمپانی جنرال اتمیکز^۲ آمریکا بود در مرکز تحقیقات اتمی دانشگاه تهران تحت ریاست دکتر علی اصغر آزاد، افتتاح شد (Albright, 1995, pp 1-3)؛ ساکما: ۱۷۴۶/الف، ۲۲/۷۶؛ کما، ۲۱/۲۲۰/۰/۱۴. در روز دوشنبه ۱۶ اسفند ۱۳۵۲/۷ مارس ۱۹۷۴ مطبوعات ایران به نقل از منابع حکومتی، برای نخستین بار اعلام کردند که ایران برای تولید ۲۰ هزار مگاوات برق هسته‌ای طی ۲۰ سال آینده، مذاکرات چندجانبه فشرده‌ای را با دولت‌های غربی آغاز کرده است (چمن‌کار، ۱۳۹۲، ص ۱۰۳). براین اساس شاه طی فرمانی در ۱۸ اسفند ۱۳۵۲/۹ مارس ۱۹۷۴ وظیفه استفاده از انرژی اتمی و ایجاد ساختاری اداری برای آن را به امیرعباس هویدا (نخست‌وزیر) و دولت اعلام کرد. در راستای اجرای این فرمان، قانون تأسیس سازمان انرژی اتمی ایران تهیه و به مجلسین ارائه شد (کما، ۲۳/۴۱/۰/۴۵۴). این قانون پس از تصویب و توشیح در تاریخ ۲۵ تیر ۱۳۵۳/۱۶ جولای ۱۹۷۴، برای اجرا به دولت ابلاغ شد و سازمان انرژی اتمی ایران به‌طور رسمی کار خود را شروع کرد (متما، ۶۱-۶۳-۱۸ ص؛ ساکما: ۲۴۰/۸۲۲۶۸، ۹۱/۳۷۰/۶۲). دکتر اکبر اعتماد به ریاست این سازمان منصوب شد و شاه هم براساس فرمان ۲۹ مرداد ۱۳۵۳ به‌طور مستقیم بر سازمان انرژی اتمی نظارت و «ریاست عالی» می‌کرد (سازمان انرژی اتمی ایران، تیر ۱۳۵۴، صص ۳-۵، ۹؛ کما، ۳۱۲۳/الف IR). پس از تأسیس این سازمان، مذاکراتی با شرکت‌های مختلف سازنده نیروگاه‌های هسته‌ای آغاز شد. سازمان انرژی اتمی ایران از ابتدای کار، اجرای طرح‌های اتمی به‌صورت کلید در دست^۳ و مسئولیت کامل اجرای طرح با شرکت سازنده نیروگاه را خواستار شد (متما، ۳-۵-۶۷۲-د؛ چمن‌کار، ۱۳۸۶، ص ۱۴۹). براساس این ضوابط و پس از مذاکرات گسترده، این سازمان راکتورهای آب سبک تحت فشار^۴ را برای نخستین نیروگاه‌های اتمی ایران انتخاب کرد (سازمان انرژی اتمی ایران، تیر ۱۳۵۴، ص ۱۳؛ متما، ۶۲-۶۳-۱۱۸ ص). پس از بررسی پیشنهادهای سازندگان راکتورهای PWR، مقرر شد دو نیروگاه هریک به توان ۱۲۰۰ مگاوات از شرکت کرافت‌ورک یونیون^۵ آلمان غربی خریداری شود (سازمان انرژی اتمی ایران، تیر ۱۳۵۴، ص ۱۴؛ سا، ۳۶۴۷۶؛ کما، ۲۴۰/۲۹/۰/۲۴۰). براساس تفاهم‌نامه‌های مقدماتی، نوع راکتور آب سبک تحت فشار با قدرت حرارتی حدود ۳۷۰۰ مگاوات و قدرت الکتریکی خالص حدود ۱۲۰۰ مگاوات با سوخت اورانیوم غنی‌شده در ایزوتوپ ۲۳۵ انتخاب شد (سازمان انرژی اتمی ایران، تیر ۱۳۵۴، صص ۱۴-۱۵؛ ساکما، ۲۳۰/۳۹۱۳۲). براساس مواد قرارداد امضا شده میان سازمان

1. TRIGA Mark I
2. General Atomics
3. Turn key
4. PWR: Pressurized Water Reactor
5. Kraftwerk Union

انرژی اتمی ایران و شرکت کرافت‌ورک یونیون، نیروگاه شماره ۱ در پایان سال ۱۳۵۹ و نیروگاه شماره ۲ در پایان سال ۱۳۶۰ به بهره‌برداری کامل می‌رسید (سازمان انرژی اتمی ایران، تیر ۱۳۵۴، ص ۱۷). محل ساخت نیروگاه‌ها در منطقه هلیله واقع در ۱۲ کیلومتری جنوب شرقی شهرستان بوشهر تعیین شد (استادوخ: ۱۳۵۳-۱۳۵۴ ش، کارتن ۴۸، پرونده ۲-۵؛ ۱۳۵۳-۱۳۵۴ ش، کارتن ۵۳، پرونده ۲-۵۰۰). برای تأمین آب شرب کارکنان و مصارف برخی خطوط نیروگاه، سازمان انرژی اتمی اولویت خاصی را برای شیرین‌سازی آب دریا با استفاده از انرژی اتمی قائل شد (استادوخ، ۱۳۵۸-۱۳۶۳ ش، بخش حقوقی، کارتن شماره ۳۹۰، پرونده شماره ۹-۱-۶۹۶ تا ۱۵-۱-۶۹۶). شرکت کرافت‌ورک یونیون وسایل اولیه موردنیاز برای ساخت نیروگاه‌ها را با استفاده از دو فروند کشتی در ۲۴ اسفند ۱۳۵۳/۱۵ مارس ۱۹۷۵ م و ۲۶ فروردین ۱۳۵۴/۱۵ آوریل ۱۹۷۵ م در بندر بوشهر پیاده کرد. این شرکت هم‌چنین عملیات اجرایی اولیه برای تأمین آب شیرین، برق، احداث کارگاه‌ها و ساختمان‌های موقت مسکونی را شروع کرد. سفارش ساخت قطعات اصلی نیروگاه از قبیل بدنه رآکتور، توربین و ژنراتور داده شد و کار ساخت این قطعات در کارخانه‌جات مختلف شروع شد. عملیات ساختمانی در کارگاه نیروگاه در تیر ۱۳۵۴/ جولای ۱۹۷۵ و خاک‌برداری نیروگاه شماره ۱ در مرداد ۱۳۵۴/ اگوست ۱۹۷۵ شروع شد. در آبان ۱۳۵۴/ نوامبر ۱۹۷۵ کار ساخت زیربنای ساختمان رآکتور شماره ۱ آغاز شد و در طول سال، ساختمان و تأسیسات جنبی رآکتور، کلیدهای قطع و وصل فشارقوی و ساختمان توربین‌ها شروع شد و روند پیشرفت آن ادامه یافت. پیشرفت امور ساختمانی مطابق با جدول زمانی پیش‌بینی شده در سال ۱۳۵۴-۱۳۵۵/۱۹۷۵-۱۹۷۶ ادامه یافت. تا خرداد و تیر ۱۳۵۵/ می و جولای ۱۹۷۶ عملیات ساخت‌وساز، روی ساختمان‌های جانبی رآکتور شماره ۱ و ۲ متمرکز بود. عملیات ساختمانی و تکمیل محفظه تحت فشار رآکتور واحد شماره ۱ که در سال ۱۳۵۴/۱۹۷۵ قطعات آن از کارخانه فولادسازی ژاپن برای جوشکاری و تکمیل به هلند فرستاده شده بود، روند ساخت خود را طی کرد و تا خرداد ۱۳۵۵/ می ۱۹۷۶ قسمت اعظم محفظه تحت فشار رآکتور واحد شماره ۲ نیز از ژاپن به هلند رسید تا در شرکت روتردام نیوکلر^۱ به صورت کامل تکمیل شود. لوله‌های مولدهای بخار واحد شماره ۱ که در ایتالیا ساخته می‌شد، در مرحله جوشکاری قرار داشت؛ ولی عملیات تولید مولدهای بخار واحد شماره ۲ تا تیر ۱۳۵۵/ جولای ۱۹۷۶ در مراحل اولیه ساخت بود. قسمتی از جدار کروی و فولادی ساختمان رآکتور واحد شماره ۱ تا این زمان به محل نصب فرستاده شد و کاسه زیرین این کره فولادی در خرداد ۱۳۵۵/ می ۱۹۷۶ در ساختمان رآکتور واحد شماره ۱ قرار داده شد. از اولین کارخانه‌های آب‌شیرین‌کن به ظرفیت

1. Rotterdam Newkler

۱۰۰ هزار مترمکعب در روز، به علت تغییراتی که در سیستم آن می‌بایست داده می‌شد با تأخیر استفاده شد. واحدهای دیزلی نیز مصرف برق داخلی محل احداث نیروگاه‌ها را تأمین می‌کرد. تا تیر ۱۳۵۵ / جولای ۱۹۷۶ بالغ بر ۴۶۱۷ نفر در محل ساختمان نیروگاه‌ها به کار مشغول بودند (سازمان انرژی اتمی: تیر ۱۳۵۵، صص ۳۵-۳۶؛ خرداد و تیر ۱۳۵۵، صص ۳۵-۳۸). روند توسعه نیروگاه‌های ۱ و ۲ بوشهر در پاییز و زمستان ۱۳۵۵ / زمستان ۱۹۷۶ و بهار ۱۹۷۷ براساس جدول زمانی ادامه یافت (سازمان انرژی اتمی، آذر و دی ۱۳۵۵، صص ۹-۱۵، ۲۳). عملیات نصب قسمت زیرین محفظه فولادی عظیم واحد شماره یک، از ۲۰ بهمن ۱۳۵۵/۹ فوریه ۱۹۷۷ آغاز شد. روز پنج‌شنبه ۲۱ بهمن / ۱۰ فوریه این محفظه در محل قرار گرفت و عملیات بتون‌ریزی داخلی برای ساختمان محل نصب رآکتور اتمی واحد شماره ۱ آغاز شد (سازمان انرژی اتمی، بهمن و اسفند ۱۳۵۵، ص ۹). شاه و شهبانو در جریان بازدید از مناطق جنوبی ایران در روز یکشنبه ۲۲ اسفند ۱۳۵۵/۱۳ مارس ۱۹۷۷ برای نخستین بار از نیروگاه اتمی بوشهر دیدار کردند و در جریان پیشرفت آن قرار گرفتند. احمد ستوده‌نیا مدیر طرح نیروگاه‌های اتمی ایران، طی سخنانی جدیدترین فعالیت‌های مربوط به ساختمان نیروگاه‌ها را گزارش کرد. براساس این گزارش، در کارگاه نیروگاه اتمی بوشهر، حجم خاک‌برداری ۵ میلیون مترمکعب، حجم بتون‌ریزی ۸۰۰ هزار مترمکعب، وزن کل آرماتور لازم ۱۳۰ هزار تن، مقدار قالب‌بندی ۱'۵۰۰'۰۰۰ مترمربع و وزن ماشین‌آلات و مواد و وسایل مختلف که از خارج کشور وارد شده بود و یا وارد می‌شد، پانصد هزار تن بود. براین اساس تا این تاریخ ۵۰۰۰ کارگر و ۱۱۰۰ مهندس و کارشناس و کارمند در نیروگاه بوشهر به کار مشغول بودند که در حدود ۱۴۰۰ نفر از این تعداد خارجی بودند. با هدف واردات قطعات عظیم و بسیار سنگین، اسکله مخصوص در محل ساخته شد تا وسایل موردنیاز، مستقیم وارد و پیاده شوند. این حجم ساخت‌وساز صنعتی در تاریخ منطقه خلیج فارس نظیر نداشت (اطلاعات، ۱۳۵۵/۱۲/۲۳، صص ۱، ۱۴-۱۷). روند توسعه نیروگاه ۱ و ۲ اتمی بوشهر با فرمان‌های شاه - که در پی تسریع در انجام نهایی این برنامه عظیم اقتصادی بود - ادامه یافت (کیهان، ۱۳۵۶/۷/۵، ص ۲۹). برخی از مطبوعات به نقل از منابع سازمان انرژی اتمی، روند پیشرفت عملیات ساختمانی نیروگاه اتمی بوشهر را تا ابتدای سال ۱۳۵۶/۱۹۷۷، ۵۵٪ در واحد ۱ و ۳۵٪ در واحد ۲ (کیهان، ۱۳۵۶/۲/۲۲، ص ۳۹) و برخی نیز تا این تاریخ ۷۹٪ در واحد ۱ و ۶۶٪ در واحد ۲ عنوان کردند (رستاخیز، ۱۳۵۶/۲/۱۸، ص ۲۴). شاه در ۱۶ اردیبهشت ۱۳۵۷/۶ می ۱۹۷۸ برای دومین بار از نیروگاه اتمی بوشهر دیدار کرد و در جریان پیشرفت امور قرار گرفت. این آخرین دیدار شاه از یکی از بزرگ‌ترین طرح‌های

اقتصادی و صنعتی تاریخ معاصر ایران بود؛ طرحی که شاه به تکمیل آن اشتیاق فراوان نشان می‌داد (رستاخیز، ۱۳۵۷/۲/۱۷، ص ۱، ص ۲۵). در سال ۱۳۵۷/۱۳۵۷ شمار کارکنان نیروگاه به بالاترین میزان خود رسید و ۱۰'۰۰۰ مهندس و کارگر که ۷۰۰۰ نفر از آنان ایرانی و سه هزار نفر خارجی بودند، به صورت شبانه‌روزی در کارگاه‌ها کار می‌کردند تا نیروگاه در زمان مقرر برای بهره‌برداری آماده شود (سازمان انرژی اتمی ایران، گزارش سالانه شماره ۴، تیر ۱۳۵۷، صص ۱۵-۱۶). تا سال ۱۳۵۷/۱۳۵۷ عملیات ساختمانی ساخت جایگاه رآکتور و مدارهای اولیه رادیواکتیو و مدارهای ثانویه تولید بخار در رآکتور شماره یک نیروگاه اتمی بوشهر ۸۵٪ و رآکتور شماره دو ۸۰٪ پیشرفت داشت. بخش اعظم ساختمان‌های مشترک واحدهای ۱ و ۲ نیروگاه اتمی بوشهر تا تیر ۱۳۵۷ / ژوئن ۱۹۷۸ به بهره‌برداری کامل رسیده بود و پیشرفت عملیاتی ۱۰۰٪ را نشان می‌داد (سازمان انرژی اتمی ایران، گزارش سالانه شماره ۴، تیر ۱۳۵۷، ص ۱۵؛ کمام، ۱۳۲۲ الف IR). به دنبال مطالعات لازم برای ایجاد دو واحد نمک‌زدایی در کنار تأسیسات، در ۱۳۵۶/۱۹۷۷ قرارداد خرید این دو کارخانه با کنسرسیومی ژاپنی متشکل از شرکت‌های ساساکورا، میتسوبیسی و سومیتومو بسته شد. این مجتمع شامل دو واحد نمک‌زدایی هریک به ظرفیت ۱۰۰'۰۰۰ مترمکعب آب آشامیدنی در روز بود (استادوخ: ۱۳۵۸-۱۳۶۳ ش، کارتن ۹۰، پرونده ۱-۱۲۸؛ ۱۳۵۸ ش، کارتن ۸۵، پرونده ۲-۴۵۰). دولت جمشید آموزگار نخست‌وزیری که در تابستان ۱۳۵۷ استعفا کرد- در بررسی کارنامه دولت خود، عملیات ساختمانی و میزان پیشرفت اجرایی نیروگاه اتمی بوشهر را مطلوب و براساس جدول زمان‌بندی شده، عنوان کرد (کیهان، ۱۳۵۷/۷/۲۳، ص ۲۲؛ کمام، ۳۰۴۹ الف IR).

۳. توسعه فعالیت‌های چندجانبه هسته‌ای

ایران علاوه بر ساخت نیروگاه اتمی بوشهر، مجموعه قراردادهای دیگری را هم در حوزه هسته‌ای منعقد کرد. در روز پنج‌شنبه ۱۹ آبان ۱۳۵۶/۱۰ نوامبر ۱۹۷۷ قرارداد خرید ۴ نیروگاه اتمی جدید میان مقامات سازمان انرژی اتمی و شرکت کرافت‌ورک یونیون آلمان امضاء شد. براساس این توافق‌نامه، ۴ نیروگاه به قدرت ۴۸۰۰ مگاوات در استان‌های مرکزی و اصفهان نصب می‌شد و در سال ۱۳۶۵/۱۹۸۶ به بهره‌برداری می‌رسید (آیندگان، ۱۳۵۶/۸/۲۱، صص ۱، ۳؛ کیهان، ۱۳۵۶/۱۲/۲۱، ص ۲۷). ساخت تأسیسات هسته‌ای دارخوین، مرکز تحقیقات هسته‌ای اصفهان و تلاش در زمینه دستیابی به سوخت هسته‌ای در داخل و خارج و اکتشاف اورانیوم خام، از جمله دیگر فعالیت‌های هسته‌ای مهم ایران بود. دو رآکتور شرکت تکنیاتوم فرانسه بانام نیروگاه دارخوین بر حاشیه کارون و در

شمال اهواز ساخته می‌شد (کمام، ۵۹۶/۰/۰/۲۳/۶۵ق). این راکتورها هر کدام جداگانه ۹۳۰ مگاوات قدرت داشتند و امکان ارتقاء آن‌ها به واحدهای ۹۹۰ مگاواتی نیز وجود داشت. براساس برنامه‌های پیش‌بینی شده تا سال ۱۳۶۳ و ۱۳۶۴ ش / ۱۹۸۴ و ۱۹۸۵ م نیروگاه‌های دارخوین آماده تحویل می‌شد و به شبکه برق سراسری ایران متصل می‌شد (اطلاعات، ۱۳۵۵/۷/۱۲، ص ۲۵؛ ساکما، ۲۹۳/۴/۸۸۷۷). عملیات ساختمانی نیروگاه‌های دارخوین از ۱۱ خرداد ۱۳۵۶/۱۳ ژوئن ۱۹۷۷ آغاز شد و به نام نیروگاه‌های برق اتمی «ایران ۳ و ۴» نامیده شد (کیهان، ۱۳۵۶/۲/۲۲، ص ۳۹؛ ساکما، ۲۳۰/۳/۶۴۱۰). مرکز تکنولوژی هسته‌ای اصفهان از دیگر طرح‌های فرانسویان در ایران بود. براساس قرارداد، عملیات اجرایی گسترده‌ای در زمینی به وسعت ۱۲۰ هکتار در ۱۲ کیلومتری جنوب شرقی اصفهان آغاز شد (آیندگان، ۱۳۵۶/۴/۸، ص ۳؛ کمام، ۳۱۲۹ الف IR؛ ساکما، ۳۷۰/۹/۷۵۷). تلاش‌های ایران برای تضمین دریافت سوخت نیروگاه‌های اتمی خود، موجب خرید بخشی از شرکت تهیه سوخت اوردیف^۱ شد. طبق این قرارداد که مقامات ایرانی و فرانسوی در روز جمعه ۲۶ فروردین ۱۳۵۶/۱۵ آوریل ۱۹۷۷ در اصفهان امضا کردند ایران ۱۰٪ سهام اوردیف را خرید (اطلاعات، ۱۳۵۶/۱/۲۹، ص ۱؛ استادوخ، اسناد حقوقی، گزارش خلاصه وضع سرمایه‌گذاری دولت ایران در خارج، دستور جلسه مورخ ۱۳۵۸/۳/۳۱ دولت موقت، بدون شماره). با هدف تأمین نیروی انسانی نیروگاه‌های اتمی ایران، آلمان براساس قراردادهای منعقد آموزش گروهی از کارآموزان ایرانی را برعهده داشت. مقامات سازمان انرژی اتمی ایران به تربیت ۱۰۰۰ تکنسین در فرایندی چندساله امیدوار بودند. نخستین گروه آموزشی اعزامی به آلمان حدود ۴۵۰ نفر بودند (اطلاعات، ۱۳۵۴/۱۰/۴، ص ۳۶).

علاوه بر آمریکا، آلمان، و فرانسه، سایر کشورهای بلوک غرب و شرق نیز در پیشبرد برنامه هسته‌ای ایران نقش داشتند. دولت کانادا پس از ایالات متحده آمریکا، نخستین کشور در انعقاد قرارداد همکاری‌های هسته‌ای با ایران بود (کمام، ۲۳/۲۱۰/۲۲۰ق). در ۱۷ خرداد ۱۳۵۱/۷ ژوئن ۱۹۷۲ مقامات دو کشور موافقت‌نامه «همکاری برای استفاده صلح‌جویانه از نیروی اتم» را در اتاوا امضا کردند (مرکز اسناد و تاریخ دیپلماسی، ۱۳۸۶، صص ۸۱۵-۸۲۲؛ ساکما، ۲۴۰/۸۳۶۶۵). هویدا و سایر مقامات سازمان انرژی اتمی در سفر آذر ۱۳۵۳ / دسامبر ۱۹۷۴، از مرکز اتمی کانادا و نیروگاه هسته‌ای پیکرینگ^۲ بازدید کردند (آیندگان، ۱۳۵۳/۹/۲۳، صص ۱، ۱۲؛ کیهان، ۱۳۵۳/۱۰/۱، ص ۲۳). انگلستان در زمینه تربیت نیروی متخصص اتمی ایران را یاری می‌کرد. مجلس شورای ملی در ۹ بهمن ۱۳۵۳/۲۹ ژانویه ۱۹۷۵ اعزام ۱۶۰۰ نفر را به انگلستان برای آموزش و کارآموزی در بخش‌های گوناگون اقتصادی و انرژی اتمی تصویب کرد (اطلاعات، ۱۳۵۳/۱۱/۱۰، ص ۲۶).

1. European Gaseous Diffusion Uranium Enrichment: Eurodif
2. Pickering Nuclear Generating Station

ص ۱). شرکت‌های ایتالیایی نیز در زمینه کارهای آموزشی و اتصال خطوط برق فشارقوی از نیروگاه اتمی بوشهر به سایر نقاط ایران نقشی مهم ایفا کردند (آیندگان، ۱۳۵۶/۱۰/۱۲، ص ۳). دولت پهلوی دوم به خرید اورانیوم خام از استرالیا و سرمایه‌گذاری در زمینه استخراج معادن اورانیوم در این کشور علاقه‌مند بود (Kayhan international, 5 October 1974, p3). با ورود هیئت اقتصادی استرالیایی به تهران در ۲۰ خرداد ۱۳۵۳/۱۰/۱۳ ژوئن ۱۹۷۴، نخستین گام‌ها برای همکاری‌های دوجانبه در زمینه مسائل اتمی برداشته شد (کیهان، ۱۳۵۳/۳/۲۱، ص ۲۳). همچنین مقامات سازمان انرژی اتمی امیدوار بودند تکنولوژی هسته‌ای هندوستان را کسب کنند و به ایران انتقال دهند (ساکما، ۲۲۰/۸۷۱۵). شاه در مهر ۱۳۵۳ / اکتبر ۱۹۷۴ طی دیداری از هند از مراکز اتمی این کشور بازدید کرد (اطلاعات: ۱۳۵۳/۷/۱۰، ص ۲۰؛ ۱۳۵۳/۷/۱۱، ص ۴). دولت پهلوی با هدف دستیابی به فناوری اتمی، تماس‌هایی را نیز با آرژانتین انجام داد. همکاری‌های دو کشور به‌ویژه در ابعاد آموزشی و کارشناسی از سال ۱۹۷۳/۱۳۵۲ آغاز شد (Kessler, 1987, p11؛ ساکما، ۲۹۳/۱۳۲۲۶۹). ژاپن و اسرائیل نیز در برنامه هسته‌ای ایران و عمدتاً در بخش‌های زیرمجموعه صنایع اتمی و آموزش نقش آفرین شدند (بنیاد مطالعات ایران، ۲۰۰۵، صص ۱۶۴-۱۶۵؛ ساکما، ۲۹۷/۵۱۸۴۱). کشورهای شمال اروپا از جمله سوئد (کیهان، ۱۳۵۳/۸/۱۹، ص ۱۵)، اتریش (اطلاعات، ۱۳۵۳/۷/۱۷، ص ۱) و بلژیک (ساکما، ۲۳۰/۴۱۵۹۱) نیز در درجات پایین‌تر در برنامه هسته‌ای ایران نقش داشتند. سازمان انرژی اتمی ایران به موازات فعالیت برای اکتشاف اورانیوم در داخل کشور (ساکما، ۲۲۰/۱۹۱۹۰)، از سال ۱۳۵۴-۱۳۵۵/۱۳۵۵-۱۹۷۵ به صورت هدفمند هم برای خرید اورانیوم خام و یا شراکت در طرح‌های استخراج اورانیوم در کشورهای مختلف آفریقا به‌ویژه در غرب این قاره، به فعالیت پرداخت (سازمان انرژی اتمی ایران، تیر ۱۳۵۴، ص ۲۸؛ استادوخ، اسناد حقوقی، گزارش خلاصه وضع سرمایه‌گذاری دولت ایران در خارج، دستور جلسه مورخ ۱۳۵۸/۳/۳۱ دولت موقت، بدون شماره؛ کام، ۱۳۴/۱۲/۲۴؛ جمهوری گابن (ساکما، ۲۲۰/۲۰۱۰۲) نیجر و نامیبیا (ساکما، ۲۳۰/۴۱۵۹۱) از این دسته کشورها بودند.

۴. اهمیت آرشیوهای دیجیتال در مطالعه تحولات هسته‌ای دولت پهلوی

دوم

از ابتدای دهه ۱۹۹۰م/۱۳۷۰ش تعدادی از آرشیوهای الکترونیکی و دیجیتال دولتی و سازمان‌های بین‌المللی در آمریکا و اروپا مجموعه‌ای ارزشمند از اسناد طبقه‌بندی‌شده و طبقه‌بندی‌نشده تحولات هسته‌ای ایران در دوره پهلوی دوم را منتشر کردند. براساس

اهمیت و تعداد اسناد، این مراکز عبارت‌اند از:

۴.۱. آرشیو «آژانس بین‌المللی انرژی اتمی»^۱

آرشیو آژانس بین‌المللی انرژی اتمی بخشی از اسناد تاریخ تحولات هسته‌ای جهان از جمله معاهدات و مصوبات مهم را عرضه کرده‌است. این بایگانی که در مقر آژانس در وین اتریش واقع شده‌است، حافظه تاریخی این سازمان را مدیریت می‌کند و سوابق رسمی مستند فعالیت‌ها، برنامه‌ها و مطالب تاریخی آن را در رسانه‌های مختلف حفظ می‌کند. عملکرد اصلی این بایگانی، حفظ طولانی مدت، قابلیت دسترسی و استفاده از سوابق تاریخی برای کاربران مجاز است. همچنین تداوم دیجیتالی‌سازی حافظه نهادی آژانس را تضمین می‌کند. این آرشیو حدود ۱۰'۰۰۰ متر قفسه ریلی از انواع مدارک را از رسانه‌های مختلف و خبرگزاری‌ها گردآوری کرده‌است. آرشیو آژانس بین‌المللی انرژی اتمی جدای از مکتوبات، یک مجموعه بزرگ دیداری و شنیداری از فیلم، ضبط صدا و عکس، گزارش جلسات و نقشه‌ها را نیز نگهداری می‌کند (<https://www.iaea.org/resources/archives/access/visits>).

این سازمان از ۳۰ ژوئن ۲۰۰۳ تا نوامبر ۲۰۲۰ مجموعه گزارش‌های دیجیتالی خود در زمینه فعالیت‌های اتمی ایران را با عنوان «گزارش هیئت آژانس انرژی هسته‌ای: اجرای توافق‌نامه پادمان‌های NPT در جمهوری اسلامی ایران»^۲ منتشر کرد که حدود ۱۱۵ گزارش را شامل می‌شود و بخش‌هایی از آن به تحولات اتمی دوره پهلوی اشاره دارد (<https://www.iaea.org/newscenter/focus/iran/iaea-and-iran-iaea-reports>). دسترسی به این گزارش‌ها آزاد و رایگان است.

۴.۲. «آرشیو دیجیتال امنیت ملی»^۳ آمریکا

پروژه اسنادی «ایران، تدوین سیاست‌های ایالات متحده آمریکا ۱۹۷۷-۱۹۸۰»^۴ نقشی مهم در شناخت تحولات و فرایند برنامه هسته‌ای دولت پهلوی دوم ایفاء کرده‌است. تحقیق گسترده مذکور را اریک ج هوگلوند^۵ انجام داده‌است. این پژوهش در سال ۱۹۹۰م/۱۳۶۷ش داده‌های خود را منتشر کرد که شامل ۳'۶۰۰ سند بسیار مهم سطح بالا در زمینه‌های روابط سیاسی، نظامی، اقتصادی و فعل و انفعالات بین ایران عصر پهلوی دوم و آمریکا است. از جمله مدارک مهم هسته‌ای در این مجموعه می‌توان به این اسناد اشاره کرد: «تحولات انرژی در ایران»^۶ (۱۹۷۷/۳۰/۶)، «ایران، ما حالا کجا هستیم و کجا خواهیم رفت؟»^۷ (۱۹۷۸/۸/۱۷)، «آمریکا مواد هسته‌ای را به ایران عرضه می‌کند»^۸ (۱۹۸۰/۱/۲۹). دسترسی به بخش عمده‌ای از اسناد مذکور رایگان است (<https://nsarchive2.gwu.edu/nsa/publications/iran/iran.html#OVERVIEW>).

1. International Atomic Energy Agency (IAEA)
2. "IAEA Board Report: Implementation of the NPT Safeguards Agreement in the Islamic Republic of Iran"
3. "National Security Archive DIGITAL"
4. "Iran: The making of us Policy, 1977-1980". Alexandria, VA: chadwyck-Healey. (1990).
5. Hooglund, Eric J. (1990).
6. "Energy Development in Iran"
7. "Iran: Where are We Now and Where Are We Going?"
8. "U.S. Nuclear Material Supplied to Iran"

۴.۳. «آرشیو امنیت ملی»^۱

آرشیو امنیت ملی بخش دیگری از تاریخ هسته‌ای ایران را بازشناسی کرده‌است. آرشیو امنیت ملی مؤسسه‌ای پژوهشی و کتابخانه‌ای مستقل و غیردولتی است که در دانشگاه جورج واشنگتن^۲ در واشنگتن دی سی واقع شده‌است. این بایگانی، اسناد محرمانه به‌دست‌آمده از طریق «قانون آزادی اطلاعات»^۳ را منتشر می‌کند. آرشیو الکترونیک امنیت ملی در ۵ نوامبر ۱۹۹۹/۱۴ آبان ۱۳۷۸ مجموعه‌ای از اسناد طبقه‌بندی‌نشده روابط ایران و آمریکا را منتشر کرد که از کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲/۱۹ آگوست ۱۹۵۳ تا تحولات مقارن با انقلاب اسلامی ایران (۱۹۷۸-۱۹۷۹) را شامل می‌شود. این مجموعه را مالکوم بایرن^۴ ویراستاری کرده‌است. این مجموعه ۱۴ هزار صفحه است و قسمتی از آن از پروژه پیشین «ایران، تدوین سیاست‌های ایالات متحده آمریکا ۱۹۷۷-۱۹۸۰» اخذ شده‌است. در ۱۳ ژانویه ۲۰۰۹/۲۴ دی ۱۳۸۷ مجموعه‌ای از اسناد آرشیو امنیت ملی در زمینه تحولات هسته‌ای ایران دوره پهلوی دوم بانام «مذاکرات هسته‌ای آمریکا و ایران در دهه ۱۹۷۰، ملی‌گرایی برجسته شاه و هراس آمریکا از سلاح‌های اتمی»^۵ به‌اهتمام و ویراستاری ویلیام بور^۶ منتشر شد. بور کارشناس ارشد آرشیو امنیت ملی بود و مقاله او با تمرکز بر این اسناد با عنوان «تاریخ مختصری از مذاکرات هسته‌ای ایران و آمریکا»^۷ در بولتن علوم هسته‌ای^۸ شماره ژانویه و فوریه ۲۰۰۹ / دی و بهمن ۱۳۸۷ چاپ شد (Burr, 2009, pp 21-34). مقاصد پنهان و آشکار برنامه هسته‌ای شاه، مصاحبه‌های مقامات ایران به‌ویژه شاه در زمینه تحولات هسته‌ای، گرایش ایران به ساخت سلاح‌های اتمی، مسئله غنی‌سازی اورانیوم در ایران و نگرانی واشنگتن از این موضوع، گسترش روابط ایران و آمریکا در دوره نیکسون و فورد، سردی روابط هسته‌ای دو کشور در دوران کارتر و قراردادهای ایران با سایر کشورهای غربی، نمونه‌هایی از موضوعاتی است که از خلال این اسناد آشکار می‌شود. بخشی از اسناد گردآوری‌شده در زیرمجموعه هسته‌ای آرشیو امنیت ملی نیز با عنوان «برنامه هسته‌ای ایران، گذشته و حال»^۹، شامل مدارک بسیار مهمی از تحولات برنامه اتمی ایران از سال ۱۹۷۰ تا جولای ۲۰۱۵ است. این مجموعه در ۱۴ جولای ۲۰۱۵/۲۳ تیر ۱۳۹۴ به‌اهتمام مالکوم بایرن و ویلیام بور منتشر شد. اسناد رایگان مذکور، اطلاعات بسیار مهم و گران‌بهایی را از آغازین روزهای فعالیت هسته‌ای ایران تا فروپاشی دولت پهلوی، چگونگی تعامل با رؤسای جمهور آمریکا به‌ویژه از دوره ریچارد نیکسون، فورد تا جیمی کارتر، گزارش‌های مخفی، قراردادهای همکاری و معاهدات اتمی در اختیار پژوهش‌گران قرار می‌دهد (https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB267).

1. The National Security Archive «NSArchive»
2. The George Washington University
3. FoIA
4. Malcolm Bayern
5. "U.S.-Iran Nuclear Negotiations in 1970s Featured Shah's Nationalism and U.S. Weapons Worries"
6. William Burr
7. "A Brief History of U.S.-Iranian Nuclear Negotiations"
8. <https://nsarchive2.gwu.edu/nukevault/ebb268>
9. "Iran's nuclear program, past and present"

۴.۴. کتابخانه ریاست جمهوری فورد^۱

انتشار الکترونیکی بخشی از اسناد موجود در آرشیو و کتابخانه ریاست جمهوری فورد نیز در شناخت و بازیابی مدارکی از برنامه هسته‌ای ایران در دوره پهلوی دوم و روابط ایران و آمریکا نقشی مهم داشت. کتابخانه جerald آر فورد در پردیس شمالی دانشگاه میشیگان واقع در ناحیه آن آربر شهر میشیگان^۲، مجموعه‌ای متشکل از منابع و مدارک مسائلی داخلی ایالات متحده، و روابط خارجی و تحولات سیاسی آمریکا در دوران جنگ سرد را -با تمرکز بر دولت فورد- جمع‌آوری و نگهداری می‌کند و در دسترس عموم قرار می‌دهد (<https://www.fordlibrarymuseum.gov/visit-library.aspx>). دارایی‌های بایگانی این کتابخانه تقریباً ۲۵ میلیون صفحه سند، ۴۵۰ هزار عکس، ۳۰۰۰ ساعت نوار صوتی، ۳۵۰۰ ساعت نوار فیلم و ۷۱۲۰۲۷ فوت^۳ فیلم را شامل می‌شود. منابع متنی شامل یادداشت‌ها، نامه‌ها، صورت جلسه‌ها، گزارش‌ها و سایر اسناد تاریخی است. مدارک سمعی و بصری شامل عکس‌ها، نوارهای ویدئویی پخش اخبار، نوارهای صوتی سخنرانی‌ها و جلسات مطبوعاتی، فیلم رویدادهای عمومی و تبلیغات تلویزیونی است (<https://www.fordlibrarymuseum.gov/collections-library.aspx>). در کتابخانه فورد بسیاری از منابع مهم و مجموعه‌های متنی، سمعی و بصری دیجیتالی شده‌اند و اکنون به صورت آنلاین در دسترس هستند. این کتابخانه برنامه دیجیتالی‌سازی فعالی دارد که در حال حاضر بر مطالب متنی و مکتوبات تمرکز دارد (<https://www.fordlibrarymuseum.gov/collections-digital.aspx>). اصل اسناد مربوط به تحولات صنعت اتمی دوره پهلوی دوم در این کتابخانه در جعبه ۲، پرونده‌ای به نام «ایران-شاه ۱ و ۲»^۴ قرار دارد که زیرمجموعه اسناد «مشاور امنیت ملی ریاست جمهوری، مجموعه مکاتبات با رهبران خارجی»^۵ است (<https://www.fordlibrarymuseum.gov/library/document/0351/1555814.pdf>). دسترسی به اسناد تاریخ تحولات هسته‌ای ایران در این آرشیو، رایگان است.

۴.۵. آرشیو «دفتر مورخان»^۶

«دفتر مورخان» یکی دیگر از مراکز مهم بایگانی آمریکا در زمینه شناخت تاریخ دیپلماسی جهانی است. مورخان این دفتر با سایر ادارات دولتی فدرال، جامعه تاریخی دانشگاهی و متخصصان سراسر جهان همکاری می‌کنند. این مرکز را مورخان وزارت امور خارجه اداره می‌کنند. این دفتر به صورت قانونی، مسئول تهیه و انتشار سوابق رسمی مستندات سیاست و روابط خارجی ایالات متحده است (<https://history.state.gov>). «روابط خارجی ایالات متحده»^۷ به عنوان بخشی از این دفتر، اسناد تاریخی رسمی مستند درباره

1. Gerald R ford Presidential Library
2. Ann Arbor, Michigan
۳. هر فوت ۳۰/۵ سانتی‌متر است.
4. Box 2, folder, Iran- The shah (1-2)
5. National Security Advisor's Presidential, correspondence with foreign Leaders collection
6. Office of the Historian
7. Foreign Relations of the United States (FRUS)

سیاست خارجی آمریکا را ارائه می‌دهد. اسناد این مجموعه از مقطع زمانی سال ۱۸۶۱ بررسی شده‌است و در حال حاضر شامل بیش از ۴۸۰ جلد متفاوت است. دفتر مورخان و روابط خارجی ایالات متحده، مجموعه‌ای از اسناد طبقه‌بندی شده درباره تاریخ معاصر ایران، از جمله درباره برنامه هسته‌ای دولت پهلوی دوم را عمدتاً در مجلداتی با عناوین زیر منتشر کرده‌است: «سیاست امنیت ملی و کنترل تسلیحاتی و کاهش جنگ‌افزار میان سال‌های ۱۹۵۸ تا ۱۹۶۰»؛ «ایران»؛ «کنترل تسلیحاتی و عدم غنی‌سازی»؛ «ایران و عراق مابین سال‌های ۱۹۶۹ تا ۱۹۷۲ و ۱۹۷۳ تا ۱۹۷۶»؛ «بحران انرژی میان سال‌های ۱۹۷۴ تا ۱۹۸۰»؛ «خاورمیانه»؛ «اسنادی درباره اروپای غربی، ۱۹۷۳-۱۹۷۶»؛ «دیپلماسی انرژی و مباحث جهانی»؛ و «اسنادی درباره جنوب آسیا، ۱۹۶۹-۱۹۷۲» (<https://history.state.gov/departmenthistory>). هم‌چنین مجموعه خاصی موسوم به «اداره کل»^۱، اسناد و مدارک مربوط به رؤسای جمهور آمریکا از آیزنهاور، کندی، جانسون، نیکسون، نیکسون-فورد و کارتر را در جلد‌های جداگانه ارائه کرده‌است که به‌نوعی به برنامه هسته‌ای ایران مربوط است (<https://history.state.gov/historicaldocuments>). در مدارک مربوط به دوره ریاست جمهوری آیزنهاور، پرونده‌ای در ۹۷۰ صفحه بانام «روابط خارجی ایالات متحده آمریکا» به روابط با دولت پهلوی در سال‌های ۱۹۵۱ تا ۱۹۵۴م/ ۱۳۳۰ تا ۱۳۳۳ش پرداخته‌است. (Howard and Van Hook, 2017, pp 3-48). اسناد عمده این مجموعه در ۳۷۵ صفحه در سال ۲۰۱۷م/۱۳۹۶ش تهیه و سپس به‌صورت تمام‌متن الکترونیک منتشر شد (<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1951-54Iran>). این‌گونه اسناد و مدارک مربوط به دولت پهلوی دوم و همکاری‌های اتمی دو کشور، در آرشیوهای دیجیتال مربوط به عصر کندی^۲، ترومن^۳، جانسون^۴، و به‌خصوص ادوار حکومت نیکسون^۵، فورد^۶ و کارتر^۷ گردآوری شده‌است. بخشی از فعالیت این دفتر مربوط به ایران در مجموعه «راهنمای تاریخ به رسمیت شناختن، روابط دیپلماتیک و کنسولی ایالات متحده، براساس کشور، از سال ۱۷۷۶: ایران»^۸ منتشر شده‌است و داده‌های مهمی از تعاملات دو کشور در حوزه انرژی هسته‌ای را ارائه می‌کند (<https://history.state.gov/countries/iran>). دسترسی به اسناد این آرشیو، آزاد و رایگان است.

۴.۶. آرشیو دیجیتال از طبقه‌بندی خارج شده تاریخ جهان^۹

آرشیو دیجیتال از طبقه‌بندی خارج شده تاریخ جهان به مرکز ویلسون^{۱۰} وابسته است. این بایگانی را کنگره آمریکا در سال ۱۹۶۸ به‌عنوان یادبود رسمی رئیس‌جمهور وودرو ویلسون^{۱۱} در واشنگتن تأسیس کرده‌است. این مرکز یکی از مراکز آرشیوی مهم در زمینه

1. Administration
2. (<https://history.state.gov/search?q=Kennedy++and+iran&within=entire-site&sort-by=relevance>)
3. (<https://history.state.gov/search?q=Truman+and+iran&within=entire-site&sort-by=relevance>)
4. (<https://history.state.gov/search?q=Johnson+Administration+and+iran&within=entire-site&sort-by=relevance>)
5. (<https://history.state.gov/search?q=nixon+Administration+and+iran&within=entire-site&sort-by=relevance>)
6. (<https://history.state.gov/search?q=ford+Administration+and+iran&within=entire-site&sort-by=relevance>)
7. (<https://history.state.gov/search?q=carter+Administration+and+iran&within=entire-site&sort-by=relevance>)
8. "A Guide to the United States' History of Recognition, Diplomatic and Consular Relations, by Country, since 1776: Iran"
9. Digital Archive International History Declassified
10. Wilson Center
11. Woodrow Wilson

تاریخ تحولات هسته‌ای جهان است. برنامه مطالعاتی «تاریخ بین‌المللی گسترش تسلیحات هسته‌ای» از فعالیت‌های کلان تحقیقات اسنادی این مرکز است (<https://digitalarchive.wilsoncenter.org>). پروژه تاریخ بین‌المللی گسترش تسلیحات هسته‌ای^۱ شبکه‌ای جهانی از افراد و نهادهای علاقه‌مند به مطالعه تاریخ هسته‌ای بین‌المللی از طریق اسناد آرشیوی، مصاحبه‌های تاریخ شفاهی و سایر منابع تجربی را دربر می‌گیرد. پژوهش مذکور با هدف پرکردن صفحات خالی و ناپدیدشده تاریخ هسته‌ای با هدف کمک به دانش پژوهی قوی‌تر و تصمیم‌گیری‌های سیاسی صلح‌آمیز جهانی شکل گرفته است. در این بخش، اسنادی از برنامه هسته‌ای شوروی، چین، هند، برزیل، آمریکای لاتین، اسرائیل و دولت پهلوی دوم از جمله نامه اکبر اعتماد، رئیس وقت سازمان انرژی اتمی ایران، به هانس هیگلیر هانسچیلد معاون وزیر در وزارت فدرال تحقیقات و فناوری آلمان غربی در ۴ آوریل ۱۹۷۶/۱۵ فروردین ۱۳۵۵ وجود دارد (<https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/176330>). اصل این سند از «آرشیو سیاسی وزارت خارجه فدرال»^۲ به دست آمده است (<https://www.auswaertiges-amt.de/en/aamt/politiscal-archiv>).

در مرکز ویلسون، پروژه تاریخ بین‌المللی گسترش تسلیحات هسته‌ای بخشی از برنامه پژوهشی گسترده «تاریخ، و برنامه سیاست عمومی»^۳ محسوب می‌شود. دسترسی به بخش عمده‌ای از این اسناد رایگان است.

۴.۷. «آرشیو اداره ملی بایگانی و مدارک آمریکا»^۴

در اداره ملی بایگانی و مدارک، اسناد متنوعی با موضوع روابط تهران و واشنگتن و برنامه هسته‌ای و نظامی ایران در دهه ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ م/ ۱۳۴۰ و ۱۳۵۰ ش، نگهداری می‌شود. این دفتر که سازمان اسناد ملی ایالات متحده محسوب می‌شود، از بطن اداره قدیمی «بایگانی ملی و ثبت سوابق آمریکا»^۵ به وجود آمده است. آرشیو ملی را سال ۱۹۳۴ م/ ۱۳۱۳ ش رئیس جمهور فرانکلین روزولت به عنوان بنیاد فدرالی مستقل تأسیس کرد. مرکز این آرشیو در شهر واشنگتن است. این اداره از سال ۲۰۰۸ م/ ۱۳۸۷ ش از سیستم «بایگانی سوابق الکترونیکی»^۶ استفاده می‌کند تا پرونده‌های الکترونیکی را از کاخ سفید، کنگره و سایر سازمان‌های دولتی فدرال تحویل بگیرد و نگهداری کند (<https://www.archives.gov>). بخشی از اسناد و مدارک این اداره با عنوان «بررسی وضعیت ایران: گزارش استراتژی ایالات متحده برای ایران»^۷، برای مطالعات تاریخی دوره پهلوی دوم در دهه ۱۳۴۰ تا ۱۳۵۰ ش / ۱۹۶۰ تا ۱۹۷۰ م، اهمیت فراوانی دارد (<https://www.jfklibrary.org/asset-viewer/archives/JFKNSF/340/JFKNSF-340-016>).

1. The Nuclear Proliferation International History Project
2. Political Archive of the Federal Foreign Office
3. History and Public Policy Program
4. The National Archives and Records Administration (NARA)
5. (GSA)
6. Electronic Records Archives (ERA)
7. Review of Iranian Situation: Report on U.S. Strategy for Iran

۴.۸. آرشیو «کالج مونت هولیوک»^۱

کالج مونت هولیوک واقع در هدلی جنوبی در ماساچوست آمریکا، در مجموعه‌ای با عنوان «اسنادی مربوط به بحران هسته‌ای ایران»^۲، مدارکی جمع‌آوری شده از بایگانی‌های مختلف را ارائه کرده است. «زمان‌شماری برنامه هسته‌ای ایران ۱۹۵۳-۲۰۰۷»^۳ نمونه‌ای از این‌گونه مدارک است که اصل آن در «گروه پژوهشی آکسفورد»^۴ در انگلستان قرار دارد (<https://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/Iran/iranukes.htm>). این گروه انگلیسی در سال ۱۹۸۲م/۱۳۶۱ش تأسیس شده است. این گروه در زمینه مطالعات امنیت، صلح و تحولات استراتژیک جهانی فعالیت می‌کند (<https://www.oxfordresearchgroup.org.uk/orgs-vi-> sion). از دیگر مدارک بسیار مهم آرشیو کالج مونت هولیوک عبارت‌اند از: «انرژی هسته‌ای با ایران، اواخر ژوئن ۱۹۷۴»؛ «اهداف ایران در موارد هسته‌ای، اژوئیه ۱۹۷۴»؛ «توافق‌نامه همکاری هسته‌ای با ایران، آوریل ۱۹۷۵»؛ «همکاری هسته‌ای ایالات متحده و ایران، ۲۲ آوریل ۱۹۷۵» که در موردی استثنایی امضای هنری کیسینجر را دارد؛ «انگیزه‌های شاه کاملاً شفاف نیستند، ۱۷ جولای ۱۹۷۵»؛ «مراکز هسته‌ای چندملیتی: ارزیابی نگرش ایران به فراوری مجدد پلوتونیوم، ۱۷ ژوئیه ۱۹۷۵»؛ «سیاست هسته‌ای ایران، ۶ ژانویه ۱۹۷۶»؛ «سازمان انرژی اتمی ایران، ۱۵ آوریل ۱۹۷۶»؛ «دیدگاه‌های ایرانی درباره منع گسترش سلاح‌های هسته‌ای و همکاری هسته‌ای ایالات متحده / ایران، ۷ ژوئن ۱۹۷۶»؛ «مرکز فناوری هسته‌ای اصفهان، ۱۴ فوریه ۱۹۷۷»؛ «کنفرانس پرسپولیس برای انتقال فناوری هسته‌ای، ۱۸ آوریل ۱۹۷۷»؛ و «فعالیت‌های هسته‌ای در ایران، ۲۱ سپتامبر ۱۹۷۸» (<https://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/Iran/iranukes.htm>). دسترسی به تمام این اسناد، آزاد و رایگان است.

۴.۹. «آرشیو ملی» بریتانیا^۵

آرشیو ملی بریتانیا در ناحیه کیو در منطقه ریچموند آپون تیمز لندن^۶ از بایگانی‌های معتبر در زمینه تاریخ فعالیت‌های هسته‌ای ایران در دوره پهلوی دوم است. این بایگانی که مؤسسه‌ای مستقل از وزارت خانه‌های دولتی است آرشیو رسمی کشور انگلستان و ولز و هم‌چنین مرکز نگهداری اسناد دولتی اتحادیه پادشاهی بریتانیا (انگلستان، ولز، اسکاتلند، و ایرلند شمالی) است. این مؤسسه قدیمی در سال ۲۰۰۳م/۱۳۸۲ش فعالیت جدید خود را آغاز کرد. این مؤسسه، متولی حفاظت، نگهداری و مرمت اسناد و سوابق ثبتی و دیجیتال است و یک هزاره تاریخ بریتانیا را دربر می‌گیرد. حدود ۱۱ میلیون سند و سایر مدارک در این آرشیو وجود دارد (<https://www.museumwonderland.com>). آرشیو ملی بریتانیا طی

1. Mount Holyoke College
2. Documents on the Iranian Nuclear Crisis
3. Chronology of Iran's Nuclear Programme, 1957-2007
4. Oxford Research Group (ORG)
5. The National Archives
6. Kew, London Borough of Richmond upon Thames

دو روز در نیمه دسامبر ۲۰۰۷ / آذر ۱۳۸۶، پرونده‌های محرمانه خود را در اختیار شمار محدودی از محققان و روزنامه‌نگاران داخلی و خارجی قرار داد. در بخشی از این اسناد به رابطه هسته‌ای پهلوی دوم و بریتانیا پرداخته شده است. چگونگی مناسبات هسته‌ای دو کشور در مراحل گوناگون، انعقاد قراردادهای فی مابین، اعزام دانشجویان ایرانی به انگلستان و سیاست تردید و هراس مقامات انگلستان درباره احتمال گرایش‌های نظامی شاه در برنامه اتمی خود، از خلال مطالعه این اسناد طبقه‌بندی شده آشکار می‌شود. با افزایش تنش‌های سیاسی در ایران در سال ۱۹۷۹م/۱۳۵۷ش، همکاری‌های اتمی دو کشور دچار فترت شد. آرشیو ملی بریتانیا اسنادی را منتشر کرده است که نشان می‌دهد دولت این کشور و آمریکا تا پاییز ۱۳۵۷ بر این باور بوده‌اند که شاه در رأس قدرت باقی خواهد ماند (https://www.bbc.com/persian/iran/story/2007/12/071227_bd-mt-archive-intro).

نمونه‌هایی از اسناد گسترده تاریخ هسته‌ای ایران در آرشیو ملی بریتانیا عبارت‌اند از: «مؤسسه علوم هسته‌ای سنتو، ۱۹۶۳»؛ «مؤسسه علوم هسته‌ای ایران، ۱۹۶۶»؛ «ایران: همکاری هسته‌ای و ملاقات‌ها، ۱۹۷۴ و ۱۹۷۵ و اژانویه ۱۹۷۶ تا ۳۱ دسامبر ۱۹۷۶»؛ «ایران: مرکز تحقیقات هسته‌ای، تهران، اژانویه ۱۹۷۶ تا ۳۱ دسامبر ۱۹۷۶»؛ «صادرات هسته‌ای به ایران، اژانویه ۱۹۷۶ تا ۳۱ دسامبر ۱۹۷۷»؛ «ایران: قراردادهای مشاوره هسته‌ای، اژانویه ۱۹۷۷ تا ۳۱ دسامبر ۱۹۷۸»؛ «ایران: مشاوره امنیت هسته‌ای، اژانویه ۱۹۷۵ تا ۳۱ دسامبر ۱۹۷۹»؛ «همکاری میان بریتانیا و ایران درباره مسائل انرژی هسته‌ای، اژانویه ۱۹۷۷ تا ۳۱ دسامبر ۱۹۷۷»؛ «همکاری هسته‌ای با ایران، اژانویه ۱۹۷۸ تا ۳۱ دسامبر ۱۹۷۹» و «ایران: انرژی هسته‌ای اهمیت دارد، اژوئن ۱۹۸۲» (<http://discovery.nationalarchives.gov.uk/results/r/3?q=iran%20nuclear&p=1950>). بیشتر این اسناد از طریق بایگانی‌های «اداره انرژی اتمی بریتانیا»^۱ و وزارت نیروی این کشور به دست آمده است. استفاده از اسناد این آرشیو آزاد نیست و این اسناد پس از انجام مراحل و با پرداخت هزینه در اختیار پژوهش‌گران قرار می‌گیرد.

د- فهرست روزشمار اسناد هسته‌ای ایران در آرشیوهای آنلاین لاتین

براساس بررسی و ترجمه بیش از ۶۰۰ برگ سند از اسناد آرشیوهای آنلاین پیش گفته، مهم‌ترین اسناد فعالیت‌های هسته‌ای ایران در دوره پهلوی دوم به ترتیب تاریخ عبارت‌اند از:

تاریخ	رویداد
۵۸ دسامبر ۱۹۵۳/۱۷ آذر ۱۳۳۲	۱- سخنرانی آیزنهاور رئیس جمهور آمریکا موسوم به «اتم برای صلح» در مجمع عمومی سازمان ملل.
۸ ژوئن ۱۹۵۴/۱۷ خرداد ۱۳۳۳	۲- پیشنهاد اولیه آیزنهاور برای تأسیس سازمانی بین المللی با هدف افزایش استفاده صلح آمیز از انرژی اتمی.
۳۰ سپتامبر ۱۹۵۴/۷ مهر ۱۳۳۳	۳- زمان بندی پروژه اتم برای صلح.
۱ ژوئیه ۱۹۵۹/۱۰ خرداد ۱۳۳۸	۴- متن توافق نامه حقوقی و ایمنی آژانس بین المللی انرژی هسته ای.
۳۰ می ۱۹۶۱/۹ خرداد ۱۳۴۰	۵- یادداشت مکالمه رئیس جمهور کندی، بن گوریون نخست وزیر اسرائیل، آروم هارمن سفیر اسرائیل، میر فلدمن از کارکنان کاخ سفید، و فیلیس تالبوت، معاون وزیر امور خارجه، امور خاور نزدیک و آسیای جنوبی، در [هتل] والدورف آستوریا، نیویورک، محرمانه.
۱۴ ژوئیه ۱۹۶۹/۲۳ تیر ۱۳۴۸	۶- سیاست هسته ای ایالات متحده در آسیا.
۱۴ اوت ۱۹۶۹/۲۳ مرداد ۱۳۴۸	۷- دستورالعمل دولت نیکسون درباره فن آوری پیشرفته و امنیت ملی.
۱۴ سپتامبر ۱۹۷۰/۲۳ شهریور ۱۳۴۹	۸- دستورالعمل دولت نیکسون در زمینه بررسی نیازهای امنیتی در زمینه فناوری غنی سازی اورانیوم.
۱۳ مارس ۱۹۷۲/۲۳ اسفند ۱۳۵۰	۹- سیاست ایالات متحده درباره انتقال اورانیوم بسیار غنی شده.

جدول

تاریخ	رویداد
۲۵ ژوئن ۱۹۷۳/۴ تیر ۱۳۵۱	۱۰- پیگیری جلسه رئیس‌جمهور نیکسون با شاه ایران، یادداشت از هنری کیسینجر به دبیران امور خارجه و دفاع، سری.
۱۳ فوریه ۱۹۷۳/۲۴ بهمن ۱۳۵۱	۱۱- سیاست اتمی آمریکا (دوران نیکسون).
۲۴ ژوئیه ۱۹۷۳/۲ مرداد ۱۳۵۲	۱۲- یادداشت‌هایی برای پرونده رئیس‌جمهور، از هنری کیسینجر وزیر امور خارجه آمریکا، ملاقات شاه با نیکسون و کیسینجر، دفتر بیضی کاخ سفید، سخنان شاه درباره برنامه‌های اتمی اقتصادی ایران و روابط بین الملل.
۲۷ ژوئیه ۱۹۷۳/۵ مرداد ۱۳۵۲	۱۳- یادداشت‌های مذاکره، گفت‌وگوی شاه و اردشیر زاهدی سفیر ایران در آمریکا با هنری کیسینجر دستیار رئیس‌جمهور نیکسون، ریچارد هلمز سفیر آمریکا در تهران و هارولد اج ساندرز از ستاد شورای امنیت ملی آمریکا.
۲۰ فوریه ۱۹۷۴/۱ اسفند ۱۳۵۲	۱۴- دستورالعمل دولت نیکسون درباره سیاست ممنوعیت آزمایش هسته‌ای.
۲۳ مه ۱۹۷۴/۲ خرداد ۱۳۵۳	۱۵- دستورالعمل دولت نیکسون در زمینه پیمان منع گسترش سلاح‌های هسته‌ای.
۲۴ ژوئن ۱۹۷۴/۲ تیر ۱۳۵۳	۱۶- تلگراف سفارت آمریکا در تهران به وزارت امور خارجه، واشنگتن: «مصاحبه با شاه و پرسش درباره برنامه‌های احتمالی ایران برای ساخت تسلیحات اتمی»، سند از طبقه‌بندی خارج شده.
۲۵ ژوئن ۱۹۷۴/۴ تیر ۱۳۵۳	۱۷- تلگراف سفارت آمریکا در پاریس به وزارت امور خارجه، واشنگتن: «توضیحات بیشتر شاه درباره سلاح‌های هسته‌ای»، سند از طبقه‌بندی خارج شده.

جدول

تاریخ	رویداد
۲۵ ژوئن ۱۹۷۴/۴ تیر ۱۳۵۳	۱۸- سفارت آمریکا در تهران به وزارت امور خارجه، واشنگتن: «بیانیه شهادت شاه درباره سلاح‌های هسته‌ای»، محرمانه.
اواخر ژوئن ۱۹۷۴/ اوایل تیر ۱۳۵۳	۱۹- گزارش دفتر دستیار وزیر دفاع برای امور امنیتی بین‌المللی به وزیر دفاع آمریکا: «همکاری انرژی هسته‌ای با ایران»/ یادداشت اقدام.
۱ جولای ۱۹۷۴/۱۰ تیر ۱۳۵۳	۲۰- تلگراف سفارت آمریکا در تهران به وزارت امور خارجه: «اهداف ایران در زمینه هسته‌ای»، محرمانه.
۲۳ اوت ۱۹۷۴/ شهریور ۱۳۵۳	۲۱- برآورد ویژه سازمان اطلاعات مرکزی آمریکا: «چشم‌انداز گسترش بیشتر سلاح‌های هسته‌ای».
۴ دسامبر ۱۹۷۴/۱۲ آذر ۱۳۵۳	۲۲- گزارش کمیته امنیت ملی به معاون وزیر دفاع آمریکا و همکاران، بانام «سیاست ایالات متحده درباره عدم گسترش سلاح‌های هسته‌ای».
۱۱ دسامبر ۱۹۷۴/۲۰ آذر ۱۳۵۳	۲۳- «موافقت‌نامه انرژی هسته‌ای برای همکاری با ایران».
۱۴ مارس ۱۹۷۵/۱۳ اسفند ۱۳۵۳	۲۴- قرارداد همکاری ایران و آمریکا در زمینه استفاده صلح‌آمیز از اتم/ رئیس‌جمهور فورد به بررسی مسائل مربوط به دستیابی به توافق قابل قبول در زمینه همکاری صلح‌آمیز هسته‌ای با دولت ایران پرداخته است.
آوریل ۱۹۷۵/ فروردین ۱۳۵۴	۲۵- «توافق‌نامه همکاری هسته‌ای با ایران»، گزارش گروه کاری NSSM، ۲۱۹، محرمانه.
۱۵ آوریل ۱۹۷۵/۲۶ فروردین ۱۳۵۴	۲۶- تلگراف به وزارت امور خارجه / سفارت آمریکا در تهران، «پیشنویس توافق‌نامه انرژی اتمی»، محرمانه.

جدول

تاریخ	رویداد
۱۸ آوریل ۱۹۷۵/۲۹ فروردین ۱۳۵۴	۲۷- معاون وزیر امور خارجه -رابرت انگرسول- به دستیار رئیس جمهور در امور امنیت ملی [کیسینجر]، «باسخ وزارت امور خارجه به NSSM ۲۱۹ (همکاری هسته‌ای با ایران)»، محرمانه.
۲۲ آوریل ۱۹۷۵/۲ اردیبهشت ۱۳۵۴	۲۸- تحقیق گروه پژوهشی مطالعات امنیت ملی: «همکاری هسته‌ای ایران و آمریکا». رئیس جمهور فوراً تحقیق مذکور را مطالعه کرده و نظرات و توصیه‌های خود را بیان کرده‌است.
۲۲ آوریل ۱۹۷۵/۲ اردیبهشت ۱۳۵۴	۲۹- یادداشت ۲۹۲ تصمیم‌گیری امنیت ملی، «همکاری هسته‌ای ایالات متحده-ایران»، امضا توسط هنری کیسینجر، محرمانه.
۲۲ آوریل ۱۹۷۵/۲ اردیبهشت ۱۳۵۴	۳۰- نامه کیسینجر درباره همکاری‌های هسته‌ای ایالات متحده و ایران، محرمانه.
۲۵ آوریل ۱۹۷۵/۵ اردیبهشت ۱۳۵۴	۳۱- تلگراف وزیر دفاع -جیمز آر اشلیزنگر- به دستیار رئیس جمهور برای امور امنیت ملی آمریکا، «توافق نامه همکاری هسته‌ای با ایران: NSSM ۲۱۹»، محرمانه.
۱۶ مه ۱۹۷۵/۲۶ اردیبهشت ۱۳۵۴	۳۲- یادداشت‌های مذاکره، شرکت شاه در جلسه‌ای با حضور فوراً رئیس جمهور آمریکا، هنری کیسینجر -وزیر امور خارجه و دستیار رئیس جمهور در امور امنیت ملی- و برنت اسکوکرافت -معاون دستیار رئیس جمهور در امور امنیت ملی- کاخ سفید/ گفت‌وگو در زمینه تحولات اقتصادی، انرژی و مسائل بین‌المللی.
مه ۱۹۷۵/اردیبهشت ۱۳۵۴	۳۳- خلاصه مقاله وزارت امور خارجه آمریکا، «همکاری هسته‌ای صلح‌آمیز»، محرمانه.

جدول

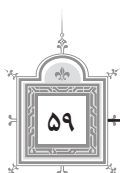
تاریخ	رویداد
۲۴ مه ۱۹۷۴ / ۳ خرداد ۱۳۵۳	۲۴- تلگراف وزارت امور خارجه از واشنگتن به کنسول گری ایالات متحده در اورشلیم، محرمانه.
۱۷ جولای ۱۹۷۵ / ۲۶ تیر ۱۳۵۴	۲۵- تلگراف سفارت آمریکا در تهران به وزارت امور خارجه: «انگیزه‌های شاه کاملاً شفاف نیستند»، «مراکز هسته‌ای چندملیتی: ارزیابی نگرش ایران به فراوری مجدد پلوتونیوم»، محرمانه.
۲۹ جولای ۱۹۷۵ / ۷ مرداد ۱۳۵۴	۲۶- لوییس آ. دان، مؤسسه هادسون، «ایران و سلاح‌های هسته‌ای»، خلاصه یادداشت‌های رسمی برای دفتر مدیرعامل، منطقه خاور نزدیک / جنوب آسیا، امور بین‌الملل، ژنرال گوردون سومنز جونیور، پنتاگون.
۲۵ اکتبر ۱۹۷۵ / ۳ آبان ۱۳۵۴	۳۷- تلگراف وزارت امور خارجه آمریکا به سفارت [آمریکا] در تهران: «موافقت نامه هسته‌ای برای همکاری»، محرمانه.
۱۳ نوامبر ۱۹۷۵ / ۲۲ آبان ۱۳۵۴	۲۸- تلگراف سفارت آمریکا در تهران به وزارت امور خارجه، واشنگتن: «مصاحبه شاه با نشریه بیزنس ویک، انتشار به وسیله روزنامه انگلیسی زبان کیهان»، محرمانه.
۲۶ نوامبر ۱۹۷۵ / ۵ آذر ۱۳۵۴	۳۹- تلگراف سفارت آمریکا در تهران به وزارت امور خارجه، واشنگتن: «توافق نامه هسته‌ای ایالات متحده / ایران»، محرمانه.
۶ ژانویه ۱۹۷۶ / ۱۶ دی ۱۳۵۴	۴۰- تلگراف سفارت ایالات متحده آمریکا در تهران به وزارت امور خارجه، واشنگتن: «سیاست هسته‌ای ایران»، محرمانه.
۱۹ مارس ۱۹۷۶ / ۲۹ اسفند ۱۳۵۴	۴۱- پیامی برای شاه ایران به مناسبت سال نو.

جدول

تاریخ	رویداد
۲۲ مارس ۱۹۷۶/۲ فروردین ۱۳۵۵	۴۲- مشاور امنیت ملی- برنت اسکوکرافت- به رئیس جمهور فورده: «پاسخ شاه به همکاری هسته‌ای»، محرمانه
۲۵ مارس ۱۹۷۶/۵ فروردین ۱۳۵۵	۴۳- یادداشت معاون وزیر امور خارجه- چارلز رابینسون- به هتری کیسینجر، «جلسه درباره مذاکرات هسته‌ای با ایران»، ۱۴ آوریل ۱۹۷۶: «مرحله بعدی در مذاکرات هسته‌ای ما با ایران»، محرمانه.
۴ آوریل ۱۹۷۶/۱۵ فروردین ۱۳۵۵	۴۴- نامه‌ای از اکبر اعتماد- رئیس سازمان انرژی اتمی ایران- به هانس هیلگر هانشلید- معاون وزیر در وزارت تحقیقات و فن آوری فدرال آلمان غربی.
۱۵ آوریل ۱۹۷۶/۲۶ فروردین ۱۳۵۵	۴۵- تلگراف سفارت ایالات متحده آمریکا در تهران به وزارت امور خارجه: «سازمان انرژی اتمی ایران»، محرمانه.
۱۶ آوریل ۱۹۷۶/۲۷ فروردین ۱۳۵۵	۴۶- تلگراف دیوید البوت، رابرت اوکلی، کارکنان شورای امنیت ملی، به برنت اسکوکرافت: «مذاکرات هسته‌ای با ایران»، محرمانه.
۱۹ آوریل ۱۹۷۶/۳۰ فروردین ۱۳۵۵	۴۷- تلگراف برنت اسکوکرافت به رئیس جمهور فورده: «مذاکره توافقی هسته‌ای با ایران»، محرمانه.
۲۰ آوریل ۱۹۷۶/۳۱ فروردین ۱۳۵۵	۴۸- مطالعه گزارش دکتر سی منز درباره همکاری هسته‌ای آمریکا با ایران، به وسیله رئیس جمهور فورده.
۱۲ مه ۱۹۷۶/۲۲ اردیبهشت ۱۳۵۵	۴۹- یادداشت مکالمه، تلگراف پیشنهادی آمریکا به تهران درباره بازپرسی اورانیوم پاکستان، محرمانه.
۲۸ مه ۱۹۷۶/۷ خرداد ۱۳۵۵	۵۰- تلگراف وزارت امور خارجه آمریکا، به سفارت تهران: «توافق نامه هسته‌ای ایران»، محرمانه.

جدول

تاریخ	رویداد
۲ ژوئن ۱۲/۱۹۷۶ خرداد ۱۳۵۵	۵۱- تلگراف وزارت خارجه آمریکا به سفارت تهران: «توافق نامه هسته‌ای با ایران»، محرمانه.
۷ ژوئن ۱۷/۱۹۷۶ خرداد ۱۳۵۵	۵۲- سفارت ایالات متحده آمریکا در تهران، تلگراف به وزارت امور خارجه، واشنگتن: «توافق نامه هسته‌ای ایران»، محرمانه.
۷ ژوئن ۱۷/۱۹۷۶ خرداد ۱۳۵۵	۵۳- سفارت ایالات متحده آمریکا در تهران، تلگراف به وزارت امور خارجه، واشنگتن، «دیدگاه ایران درباره عدم گسترش سلاح‌های هسته‌ای و همکاری‌های هسته‌ای ایالات متحده و ایران»، سری.
۲ ژوئیه ۱۱/۱۹۷۶ تیر ۱۳۵۵	۵۴- قرارداد همکاری‌های اتمی ایران و آلمان غربی و نارضایتی مقامات آمریکا از توسعه نقش آلمان در صنعت هسته‌ای ایران/ یادداشت مکالمه «دیدار کیسینجر- وزیر امور خارجه آمریکا- با سفیر آلمان غربی- فون استادن- درباره توافق نامه ملین ایران و آلمان غربی برای همکاری‌های هسته‌ای»، سری.
۲۳ جولای ۱/۱۹۷۶ مرداد ۱۳۵۵	۵۵- سفارت ایالات متحده آمریکا در تهران، تلگراف به وزارت امور خارجه، واشنگتن: «پیش شرط‌های ایران برای موافقت نامه انرژی اتمی»، محرمانه.
۱۳ اوت ۲۲/۱۹۷۶ مرداد ۱۳۵۵	۵۶- یادداشت برای هنری کیسینجر- وزیر امور خارجه آمریکا- از طرف چارلز رابینسون- معاون وزیر خارجه-: «مذاکرات هسته‌ای با ایران»، سری.
۱۸ اوت ۲۷/۱۹۷۶ مرداد ۱۳۵۵	۵۷- یادداشت برای هنری کیسینجر- وزیر امور خارجه آمریکا- از طرف چارلز رابینسون- معاون وزیر امور خارجه-: «مذاکرات هسته‌ای با ایران»، سری.
اوت ۱۹۷۶/اواخر مرداد ۱۳۵۵	۵۸- تلگراف سفارت آمریکا در تهران به وزارت امور خارجه، واشنگتن: «مباحث انرژی هسته‌ای»، محرمانه، با حاشیه نویسی و کاریکاتور توسط مقامات پنتاگون.

جدول

تاریخ	رویداد
۲۹ اکتبر ۱۹۷۶/۷ آبان ۱۳۵۵	۵۹- قدردانی فورد رئیس‌جمهور آمریکا از شاه در ارتباط با موضوع گیری ایران برای افزایش نیافتن قیمت نفت در اوپک.
۲۶ ژانویه ۱۹۷۷/۱۶ دی ۱۳۵۵	۶۰- یادداشت مکالمه: «جلسه کیسینجر - وزیر امور خارجه - با کمیته مشورتی کلی کنترل و خلع سلاح»، محرمانه.
۱۳ ژانویه ۱۹۷۷/۲۳ دی ۱۳۵۵	۶۱- گزارش «تأمین غنی‌سازی و تکنولوژی در خارج از ایالات متحده»، مالکیت ایران بر بخشی از کنسرسیوم غنی‌سازی چندملیتی سازمان‌یافته فرانسه، تهیه شده توسط س. آ. لویین و س. بلومکین برای اداره تحقیقات و توسعه انرژی ایالات متحده.
۷ فوریه ۱۹۷۷/۱۷ بهمن ۱۳۵۵	۶۲- سفارت ایالات متحده آمریکا در تهران، تلگراف به وزارت امور خارجه، واشنگتن: «نیروی هسته‌ای: نظرات رئیس سازمان انرژی اتمی ایران»، سند از طبقه‌بندی خارج شده.
۱۴ فوریه ۱۹۷۷/۲۵ بهمن ۱۳۵۵	۶۳- سفارت ایالات متحده آمریکا در تهران، تلگراف به وزارت امور خارجه، واشنگتن: «برنامه‌های سازمان انرژی اتمی ایران برای مرکز فناوری هسته‌ای اصفهان»، سری.
۲۵ فوریه ۱۹۷۷/۶ اسفند ۱۳۵۵	۶۴- تلگراف وزارت امور خارجه آمریکا به سفارت [آمریکا] در تهران: «توافق دوجانبه ایالات متحده و ایران برای همکاری‌های هسته‌ای»، محرمانه.
۱۸ آوریل ۱۹۷۷/۲۹ فروردین ۱۳۵۶	۶۵- گزارش کنسول آمریکا در شیراز به وزارت امور خارجه، واشنگتن: «کنفرانس پرسپولیس شیراز درباره انتقال فناوری هسته‌ای»، محرمانه.
۱۱ مه ۱۹۷۷/۲۱ اردیبهشت ۱۳۵۶	۶۶- سفارت ایالات متحده در تهران به وزارت امور خارجه، واشنگتن: «سازمان انرژی اتمی ایران»، محرمانه.

جدول

تاریخ	رویداد
۱۲ مه ۱۹۷۷/۲۲ اردیبهشت ۱۳۵۶	۶۷- تلگراف سفارت آمریکا در تهران به وزارت امور خارجه، واشنگتن: «صادرات اورانیوم غنی شده به ایران»، محرمانه.
۱۶ مه ۱۹۷۷/۲۶ اردیبهشت ۱۳۵۶	۶۸- تلگراف سفارت آمریکا در تهران به وزارت امور خارجه، واشنگتن: «توافق نامه همکاری هسته‌ای ایالات متحده و ایران و مباحث انرژی آمریکا و ایران»، محرمانه.
۱۹ مه ۱۹۷۷/۲۹ اردیبهشت ۱۳۵۶	۶۹- تلگراف وزارت امور خارجه آمریکا به سفارت [آمریکا] در تهران: «صادرات اورانیوم غنی شده به ایران»، محرمانه.
۳۰ ژوئن ۱۹۷۷/۳۰ خرداد ۱۳۵۶	۷۰- تلگراف سفارت آمریکا در تهران به وزارت امور خارجه، واشنگتن: «گفت و گو با شاه»، محرمانه.
۱۷ مه ۱۹۷۷/۲۷ اردیبهشت ۱۳۵۷	۷۱- تلگراف وزارت امور خارجه آمریکا به سفارت [آمریکا] در تهران، «موافقت نامه همکاری هسته‌ای ایالات متحده و ایران»، محرمانه.
۱۷ اوت ۱۹۷۸/۲۶ مرداد ۱۳۵۷	۷۲- تلگراف سفارت آمریکا در تهران به وزارت امور خارجه، واشنگتن: «ارزیابی مجدد برنامه‌های انرژی هسته‌ای ایران»، محرمانه.
۶ سپتامبر ۱۹۷۸/۱۵ شهریور ۱۳۵۷	۷۳- تلگراف وزارت امور خارجه آمریکا به سفارت [آمریکا در] کانبرا، استرالیا: «مقررات موافقت نامه هسته‌ای ایالات متحده و ایران»، سری.
۲۱ سپتامبر ۱۹۷۸/۳۰ شهریور ۱۳۵۷	۷۴- تلگراف سفارت آمریکا در تهران به وزارت امور خارجه، واشنگتن: «فعالیت‌های هسته‌ای ایران»، محرمانه.

جدول

۴. نتیجه

بررسی پرونده هسته‌ای دوره پهلوی دوم نشانگر دیپلماسی پیش‌رونده و چندلایه‌ای با حمایت دول غربی به‌ویژه ایالات متحده است. البته این دیپلماسی با اتکانکردن صرف به کشوری خاص - برای جلوگیری از وابستگی و پیامدهای منفی آن - سعی کرد تا با ایجاد نوعی بازار رقابت، شرکت‌های صاحب‌نفوذ و دارنده تکنولوژی اتمی جهان را به کارکرد هرچه افزون‌تر در ایران تشویق کند. براین اساس بود که مقامات سازمان انرژی اتمی دولت شاهنشاهی، علاوه بر همکاری با شرکت‌های اروپایی و آمریکایی، روابط تنگاتنگی را نیز با اتحاد شوروی، هندوستان، کشورهای آفریقایی، ژاپن، آرژانتین، اتریش و ... برقرار کردند. استفاده از تکنولوژی این کشورها و بومی‌سازی آن، از مهم‌ترین اهداف مقامات ایران بود. پیوندهای تنگاتنگ ایران با ایالات متحده آمریکا و جهان صنعتی به‌ویژه در دوران حکومت ریچارد نیکسون - که بخش اعظم نیازمندی‌های نظامی و صنعتی و اقتصادی تهران در اسرع وقت و بدون هیچ‌گونه اصطکاک، تقابل و ضدیتی حاصل می‌شد - از مهم‌ترین زمینه‌ها و عوامل تشدید روند تحقیقات هسته‌ای ایران در دهه ۱۳۵۰ ش/۱۹۷۰ م بود و محرک دولت شاهنشاهی در ساخت نیروگاه‌های اتمی شد. مجموعه اسناد فعالیت‌های هسته‌ای به علت اهمیت فوق‌العاده امنیتی، در بخش مهمی از کشورهای جهان جنبه سری و طبقه‌بندی شده دارند؛ این وضعیت برای تاریخ تحرکات اتمی دولت پهلوی دوم نیز کاملاً صدق می‌کند. در نتیجه، مطالعه این بخش از تاریخ معاصر ایران برای پژوهش‌گران همواره با دشواری و سردرگمی روبه‌رو بوده است. با انتشار آنلاین اسناد بسیار مهم فعل و انفعالات صنایع اتمی ایران در آرشیوهای دیجیتال آمریکا و اروپا، دریچه‌های نوینی از داده‌های کم‌یاب و محرمانه برای محققان گشوده شد. با مطالعه این مدارک آرشیوی، نقاط مبهم بسیاری، زدوده و افتادگی‌های متعددی برطرف شد. براین اساس هرگونه نوشتاری درباره تاریخ تحولات و دیپلماسی هسته‌ای ایران در دوره پهلوی دوم بدون توجه به این گونه اسناد، کاملاً خام و ناقص خواهد بود.

منبع

اسناد

استادوخ (اداره اسناد و تاریخ دیپلماسی وزارت امور خارجه)

۱۱۱۱۶ ۵۰/۲۹

۱۳۵۳-۱۳۵۴ ش، کارتن ۴۸، پرونده ۵-۲؛

۱۳۵۳-۱۳۵۴ ش، کارتن ۵۳، پرونده ۲-۵۰۰؛

۱۳۵۳-۱۳۵۴ش، بخش حقوقی، کارتن شماره ۳۹۰، پرونده شماره ۹-۱-۶۹۶ تا ۱۵-۱-۶۹۶؛
۱۳۵۶-۱۳۵۷ش، کارتن ۸۵ پرونده ۲-۴۵۰؛
۱۳۵۸ش، کارتن ۹۰، پرونده ۱-۱۲۸؛
۱۳۵۸-۱۳۶۳ش، اسناد حقوقی، گزارش خلاصه وضع سرمایه‌گذاری دولت ایران در خارج، دستور جلسه
مورخ ۱۳۵۸/۳/۳۱ دولت موقت، بدون شماره.

ساا (سازمان انرژی اتمی ایران): ۳۶۴۷۶.

ساکما (سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران)

۱۷۴۶/الف؛ ۹۱/۳۷۰/۶۲؛ ۶۷۷/۲؛ ۲۲/۷۶؛ ۲۲۰/۸۵۸۶؛ ۲۲۰/۸۷۱۵؛ ۲۲۰/۱۹۱۹۰؛ ۲۲۰/۲۰۱۰۲؛
۲۳۰/۳۶۴۱؛ ۲۳۰/۳۹۱۳۲؛ ۲۳۰/۴۱۵۹۱؛ ۲۳۰/۸۲۲۶۸؛ ۲۴۰/۸۳۶۶۵؛ ۲۹۳/۴۸۸۷۷؛ ۲۹۳/۱۳۲۲۶۹؛
۳۷۰/۹۷۵۷؛ ۲۹۷/۵۱۸۴۱.

کهام (کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی)

۲۱/۲۲۰/۰/۱۴؛ ۲۳/۴۱۰/۰/۴۵۴؛ ۲۳/۶۵/۰/۰/۵۹۶؛ ۲۳/۲۱۰/۲۲۰؛ ۲۳/۲۹۰/۰/۲۴۰؛ ۲۴/۱۲۰/۱۳۴؛
IRالف۳۰۴۹؛ IRالف۳۱۲۲؛ IRالف۳۱۲۳؛ IRالف۳۱۲۹.

متما (موسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران): ۵-۳-۶۷۲-۵-۶۱-۶۳۵-۱۱۸؛ ص: ۶۲-۶۳۵-۱۱۸.

کتاب

بنیاد مطالعات ایران. (۲۰۰۵). *برنامه انرژی اتمی ایران، تلاش‌ها و تنش‌ها (مصاحبه با اکبر اعتماد نخستین رئیس سازمان انرژی اتمی ایران)*. (کوشش‌گر و ویراستار، غلامرضا افخمی). زمان مصاحبه نوامبر ۱۹۸۲ در پاریس، آرشیو تاریخ شفاهی بنیاد مطالعات ایران، مجموعه توسعه و عمران ایران، بخش ۲. سازمان انرژی اتمی ایران. (خرداد و تیر ۱۳۵۵). *آگاهی‌نامه سازمان انرژی اتمی ایران: نشریه داخلی*. روابط عمومی سازمان انرژی اتمی ایران. سازمان انرژی اتمی ایران. (آذر و دی ۱۳۵۵). *آگاهی‌نامه سازمان انرژی اتمی ایران: نشریه داخلی*. روابط عمومی سازمان انرژی اتمی ایران. سازمان انرژی اتمی ایران. (بهمن و اسفند ۱۳۵۵). *نشریه داخلی*. روابط عمومی سازمان انرژی اتمی ایران. سازمان انرژی اتمی ایران. (تیر ۱۳۵۴). *گزارش فعالیت سالیانه*. تهران: انتشارات سازمان انرژی اتمی ایران. سازمان انرژی اتمی ایران. (تیر ۱۳۵۵). *گزارش فعالیت سالیانه*. تهران: انتشارات سازمان انرژی اتمی ایران. سازمان انرژی اتمی ایران. (تیر ۱۳۵۷). *گزارش فعالیت سالیانه، گزارش سالانه ش.ع*. تهران: انتشارات

سازمان انرژی اتمی ایران.

مرکز اسناد و تاریخ دیپلماسی وزارت امور خارجه. (۱۳۸۶). *تاریخچه انرژی هسته‌ای در ایران و جهان*. تهران: مرکز اسناد و تاریخ دیپلماسی وزارت امور خارجه.

مقاله

چمنکار، محمدجعفر. (۱۳۸۶). «نیروگاه اتمی بوشهر، از شکل‌گیری تا دولت موقت انقلاب». چاپ‌شده در کتاب: *تاریخچه انرژی هسته‌ای در ایران و جهان*. تهران: مرکز اسناد و تاریخ دیپلماسی وزارت امور خارجه.

چمنکار، محمدجعفر. (۱۳۹۲). «چگونگی سیاست و موضع‌گیری آمریکا در برابر برنامه اتمی دولت پهلوی دوم». *تاریخ اسلام و ایران*، س ۲۳، دوره جدید، ش ۱۹، ش پیاپی ۱۰۹، پاییز.

نشریات

آیندگان: ۱۳۵۶/۴/۸؛ ۱۳۵۶/۸/۲۱؛ ۱۳۵۳/۹/۲۳؛ ۱۳۵۶/۱۰/۱۲.
اطلاعات: ۱۳۵۳/۷/۱۰؛ ۱۳۵۳/۷/۱۱؛ ۱۳۵۳/۷/۱۲؛ ۱۳۵۵/۷/۱۲؛ ۱۳۵۳/۷/۱۷؛ ۱۳۵۳/۱۱/۱۰؛ ۱۳۵۴/۱۰/۴؛ ۱۳۵۵/۱۲/۲۳؛ ۱۳۵۶/۱/۲۹.

رستاخیز: ۱۳۵۶/۲/۱۸؛ ۱۳۵۷/۲/۱۷.

کیهان: ۱۳۵۳/۳/۲۱؛ ۱۳۵۳/۸/۱۹؛ ۱۳۵۳/۱۰/۱؛ ۱۳۵۶/۲/۲۲؛ ۱۳۵۶/۶/۷؛ ۱۳۵۶/۱۲/۲۱؛ ۱۳۵۷/۷/۲۳.

لاتین

ALbright, David. (1995). "An Iranian Bombs?". *Bulletin of the Atomic Scientists*, Washington DC, January.

Burr, William. (2009). "A Brief History of U.S.-Iranian Nuclear Negotiations". *Bulletin of the Atomic Scientists*, 65(1), pp 21-34, January.

Hooglund, Eric J. (1990). *Iran: The making of us Policy, 1977-1980*. Alexandria, VA: chadwyck-Healey.

Howard, Adam M; Van Hook, James C. (Editors). (2017). *Foreign Relations of the United States, 1952-1954: Iran, 1951-1954*. United States Government Publishing Office, Washington.

kayhan International. (1974). "Iran is Interested In Uranium". 29 june.

Kessler, Richard. (1987). "Argentina offers Research reactor upgrade And New

unit for Iran”. *Nucleonics Week*, 22 January.

us Department of state. (1957). “Atoms For Peace Agreement with Iran”. *Department of state Bulletin*, 36, 15 April. In: Daniel Palleman: *Nuclear Power In the Developing World*. London, George Allen And unwin, 1982.

منابع اینترنتی

- http://discovery.nationalarchives.gov.uk/results/r/3?_q=iran%20nuclear&_p=1950
<https://digitalarchive.wilsoncenter.org>
<https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/176330>
<https://history.state.gov>
<https://history.state.gov/countries/iran>
<https://history.state.gov/departmenthistory>
<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1951-54Iran>
<https://history.state.gov/search?q=carter+Administration+and+iran&within=entire-site&sort-by=relevance>
<https://history.state.gov/search?q=ford+Administration+and+iran&within=entire-site&sort-by=relevance>
<https://history.state.gov/search?q=Johnson+Administration+and+iran&within=entire-site&sort-by=relevance>
<https://history.state.gov/search?q=Kennedy++and+iran&within=entire-site&sort-by=relevance>
<https://history.state.gov/search?q=nixon+Administration+and+iran&within=entire-site&sort-by=relevance>
<https://history.state.gov/search?q=Truman+and+iran&within=entire-site&sort-by=relevance>
<https://nsarchive2.gwu.edu/nsa/publications/iran/iran.html#OVERVIEW>
<https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB267>
<https://nsarchive2.gwu.edu/nukevault/ebb268>
<https://www.archives.gov>
<https://www.auswaertiges-amt.de>

https://www.bbc.com/persian/iran/story/2007/12/071227_bd-mt-archive-intro
<https://www.fordlibrarymuseum.gov/collections-digital.aspx>
<https://www.fordlibrarymuseum.gov/collections-library.aspx>
<https://www.fordlibrarymuseum.gov/library/document/0351/1555814.pdf>
<https://www.fordlibrarymuseum.gov/visit-library.aspx>
<https://www.iaea.org/newscenter/focus/iran/iaea-and-iran-iaea-reports>
<https://www.iaea.org/resources/archives/access/visits>
<https://www.jfklibrary.org/asset-viewer/archives/JFKNSF/340/JFKNSF-340-016>
<https://www.mtholyoke.edu>
<https://www.museumwonderland.com>
<https://www.oxfordresearchgroup.org.uk/orgs-vision>

English Translation of References

Documents

Estādox (Edāre-ye Asnād va Tārix-e Diplomāsi-ye Vezārat-e Omur-e Xārejeh)
(Department of Diplomatic Documents and History of the Ministry of Foreign Affairs):

11116 29/50;
1353 – 1354 SH / 1974 – 1975 AD, Box 48, Folders 2 – 5;
1353 – 1354 SH / 1974 – 1975 AD, Box 53, Folders 2 – 500;
1353 – 1354 SH / 1974 – 1975 AD, Baxš-e Hoquqi (Legal part), Box 390,
Folders 696 –1–9 to 696 –1–15;
1356 – 1357 SH / 1977 – 1978 AD, Box 85, Folders 2 – 450;
1358SH / 1979 AD, Box 90, Folders 1 – 128;
1358 – 1363 SH / 1978 – 1984 AD, “*Asnād-e Hoquqi, Gozāreš-e xolāse-ye vaz’-e sarmāye-gozāri-ye dowlat-e Irāndarxārej, Daštur-e jalase-ye movarrax-e 1358/3/31 SH Dowlat-e movaqqat*” (Legal documents, summary report on the investment situation of the Iranian government abroad, the order of the meeting dated 1358/3/31 SH / 21 June 1979 AD by the interim government), unnumbered. [Persian]
Kemām (Ketāb-xāne, Muze va Markaz-e Asnād-e Majles-e Šorā-ye Eslāmi) Li-

brary, Museum and Document Center of Iran Parliament)

ق21/220/0/14; ق23/41/0/454; ق23/65/0/596; ق23/65/0/220; الف IR3129; الف IR3123; الف IR3122; الف IR3049; ق24/29/0/240; ق24/12/0/134.[Persian]

Motmā(Mo'assese-ye Motālē'āt-e Tārix-e Mo'āser-e Irān) (Institute for Iranian Contemporary Historical Studies) (www.Iichs.org); ص61 – 635 – 118; د – 672 – 3 – 5; ص62 – 635 – 118.[Persian]

Sāāā (Sāzmān-e EneržiAtomi-ye Irān)(Atomic Energy Organization of Iran) (AEOI): 36476. [Persian]

Sākmā(Sāzmān-e Asnād va Ketābxāne-ye Melli-ye Irān) (National Library and Archives of Iran)

1746/; 91/370/62; 468/2; 220/8586; 220/8715; 220/19190; 220/20102; 230/36410; 230/39132; 230/41591; 240/83665; 293/48877; 293/132269; 297/51841; 370/9757. [Persian]

Books

Bonyad-e Motālē'āt-e Irān (Foundation for Iranian Studies). (2005). *“Barnāme-ye enerži-ye atomi-ye Irān, talāš-hāvataneš-hā (Mosāhehbā Akbar-e E'temādnokostinraees-e Sāzmān-e EneržiAtomi-ye Irān)”* (Iran's atomic energy program, efforts and tensions (Interview with Akbar Etemad, the first head of the Atomic Energy Organization of Iran)). Edited by Gholamreza Afkhami. Time of the interview November 1982 in Paris, Āršiv-e Tārix-e Šafāhi-ye Bonyād-e Motālē'āt-e Irān (Oral History Archive of the Foundation for Iran Studies), Majmu'è-ye Towse'eva 'Omrān-e Irāān (The collection of the Development and Construction of Iran), Part 2.[Persian]

Hooglund, Eric J.(1990). *Iran: The making of US Policy, 1977-1980*. Alexandria, VA: chadwyck-Healey.

Howard, Adam M; Van Hook, James C. (Editors). (2017). *Foreign Relations of the United States, 1952-1954: Iran, 1951–1954*. United States Government Publishing Office, Washington.

Markaz-e AsnādvaTārix-e Diplomāsi-ye Vezārat-e Omur-e Xārejeh (Department

of Diplomatic Documents and History of the Ministry of Foreign Affairs). (1386/2007). *“Tārixče-ye enerži-ye haste-eedarIrānvajahān”* (A historical review of nuclear energy in Iran and the world). Tehran: Markaz-e Asnādvatārix-e Diplomāsi-ye Vezārat-e Omur-e Xārejeh (Department of Diplomatic Documents and History of the Ministry of Foreign Affairs).[Persian]

Sāzmān-e EneržiAtomi-ye Irān (Atomic Energy Organization of Iran). (XordādvaTir 1355/ June & July 1976). *“Āgāhi-nāme-ye Sāzmān-e EneržiAtomi-ye Irān: Našriye-ye dāxeli”* (Bulletin of the Atomic Energy Organization of Iran: Internal publication). Ravābet ‘Omumi-ye Sāzmān-e EneržiAtomi-ye Irān (Public Relations Department of the Atomic Energy Organization of Iran (AEOI)).[Persian]

Sāzmān-e EneržiAtomi-ye Irān (Atomic Energy Organization of Iran). (Āzarva Dey 1355/ December 1976 & January 1977). *“Āgāhi-nāme-ye Sāzmān-e EneržiAtomi-ye Irān: Našriye-ye dāxeli”* (Bulletin of the Atomic Energy Organization of Iran: internal publication). Ravābet ‘Omumi-ye Sāzmān-e EneržiAtomi-ye Irān (Public Relations Department of the Atomic Energy Organization of Iran (AEOI)).[Persian]

Sāzmān-e EneržiAtomi-ye Irān (Atomic Energy Organization of Iran). (Bahman-vaEsfand 1355/ February&March 1977). *“Našriye-ye dāxeli”* (Internal publication). Ravābet ‘Omumi-ye Sāzmān-e EneržiAtomi-ye Irān (Public Relations Department of the Atomic Energy Organization of Iran (AEOI)).[Persian]

Sāzmān-e EneržiAtomi-ye Irān (Atomic Energy Organization of Iran). (Tir 1354/ July 1975). *“Gozāreš-e fa’āliyat-e sāliyāneh”* (Annual activity report). Tehran: Entesārāt-e Sāzmān-e EneržiAtomi-ye Irān (Atomic Energy Organization of Iran (AEOI) Publications).[Persian]

Sāzmān-e EneržiAtomi-ye Irān (Atomic Energy Organization of Iran). (Tir 1355/ July 1976). *“Gozāreš-e fa’āliyat-e sāliyāneh”* (Annual activity report). Tehran: Entesārāt-e Sāzmān-e EneržiAtomi-ye Irān (Atomic Energy Organization of Iran (AEOI) Publications).[Persian]

Sāzmān-e EneržiAtomi-ye Irān (Atomic Energy Organization of Iran). (Tir 1357/ July 1978). *“Gozāreš-e fa’āliyat-e sāliyāneh, Gozāreš-e sālāne-ye šomāre 4”* (Annual activity report, annual report no. 4). Tehran: Entesārāt-e Sāzmān-e EneržiAtomi-ye

Irān (Atomic Energy Organization of Iran (AEOI) Publications).[Persian]

Articles

Albright, David. (1995). "An Iranian Bombs?". *Bulletin of the Atomic Scientists*, Washington DC, January.

Burr, William. (2009). "A Brief History of U.S.-Iranian Nuclear Negotiations". *Bulletin of the Atomic Scientists*, 65(1), pp 21-34, January.

Chamankar, Mohammad Jafar. (1386/2007). "Nirugāh-e atomi-ye Bušehr, azšeklğiritādowlat-e movaqqat" (Bushehr nuclear power plant, from its formation to the interim government of the revolution). In *"Tārixčē-ye enerži-ye haste-edarIrānvajahān"* (A historical review of nuclear energy in Iran and the world). Tehran: Markaz-e AsnādvaTārix-e Diplomāsi-ye Vezārat-e Omur-e Xārejeh (Department of Diplomatic Documents and History of the Ministry of Foreign Affairs).[Persian]

Chamankar, Mohammad Jafar. (1392/2013). "Čegunegi-ye siyāsatvamowzē-giri-ye Āmrikādarbarābar-e barnāme-ye atomi-ye dowlat-e Pahlavi-ye dovvom" (America's policy and stance against the nuclear program of the second Pahlavi government). *Tārix-e EslāmvaIrān* (History of Islam and Iran), year 23, new vol., issue no. 19, series 109, Fall.[Persian]

"Iran is interested in uranium". (29 June 1974). *Kayhan International*.

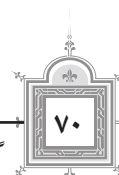
Kessler, Richard. (1987). "Argentina offers Research reactor upgrade And New unit for Iran". *Nucleonics Week*, 22 January.

US Department of state. (1957). "Atoms For Peace Agreement with Iran". *Department of state Bulletin*, 36, 15 April. In: Daniel Palleman: *Nuclear Power in the Developing World*. London, George Allen And unwin, 1982.

Press

Āyandegān: 1356/4/8 SH / 29 June 1977; 1356/8/21 SH / 12 November 1977; 1353/9/23 SH / 14 December 1974; 1356/10/12 SH / 2 January 1978.[Persian]

Ettelā'āt: 1353/7/10 SH / 2 October 1974; 1353/7/11 SH / 3 October 1974; 1355/7/12 SH / 4 October 1976; 1353/7/17 SH / 9 October 1974; 1353/11/10 SH / 30

January 1975; 1354/10/4 SH / 25 December 1975; 1355/12/23 SH / 14 March 1977;
1356/1/29 SH / 8 April 1977.[Persian]

Keyhān: 1353/3/21 SH / 11 June 1974; 1353/8/19 SH / 10 November 1974;
1353/10/1 SH / 22 December 1974; 1356/2/22 SH / 12 May 1977; 1356/6/5 SH / 27 Au-
gust 1977; 1356/12/21 SH / 12 March 1978; 1357/7/23 SH / 15 October 1978.[Persian]

Rastāxiz: 1356/2/18 SH / 8 May 1977; 1357/2/17 SH / 7 May 1977.[Persian]

Online sources

http://discovery.nationalarchives.gov.uk/results/r/3?_q=iran%20nuclear&_p=1950
<https://digitalarchive.wilsoncenter.org>
<https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/176330>
<https://history.state.gov>
<https://history.state.gov/countries/iran>
<https://history.state.gov/departmenthistory>
<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1951-54Iran>
<https://history.state.gov/search?q=carter+Administration+and+iran&within=entire-site&sort-by=relevance>
<https://history.state.gov/search?q=ford+Administration+and+iran&within=entire-site&sort-by=relevance>
<https://history.state.gov/search?q=Johnson+Administration+and+iran&within=entire-site&sort-by=relevance>
<https://history.state.gov/search?q=Kennedy++and+iran&within=entire-site&sort-by=relevance>
<https://history.state.gov/search?q=nixon+Administration+and+iran&within=entire-site&sort-by=relevance>
<https://history.state.gov/search?q=Truman+and+iran&within=entire-site&sort-by=relevance>
<https://nsarchive2.gwu.edu/nsa/publications/iran/iran.html#OVERVIEW>
<https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB267>
<https://nsarchive2.gwu.edu/nukevault/ebb268>

<https://www.archives.gov>

<https://www.auswaertiges-amt.de>

https://www.bbc.com/persian/iran/story/2007/12/071227_bd-mt-archive-intro

<https://www.fordlibrarymuseum.gov/collections-digital.aspx>

<https://www.fordlibrarymuseum.gov/collections-library.aspx>

<https://www.fordlibrarymuseum.gov/library/document/0351/1555814.pdf>

<https://www.fordlibrarymuseum.gov/visit-library.aspx>

<https://www.iaea.org/newscenter/focus/iran/iaea-and-iran-iaea-reports>

<https://www.iaea.org/resources/archives/access/visits>

<https://www.jfklibrary.org/asset-viewer/archives/JFKNSF/340/JFKNSF-340-016>

<https://www.mtholyoke.edu>

<https://www.museumwonderland.com>

<https://www.oxfordresearchgroup.org.uk/orgs-vision>

جناب امیر عباس هویدا نخست‌وزیر

پروفرمان نوبخ هجدهم انصافه کچرا دسیصد فچاه و دودر باره ماهیس سازمان انرژی اتمی ایران ۱۳۵۲

بدینوسیله ابلاغ می‌نمایم که ریاست عالی سازمان بنور راجت و ما عده دار خواهیم بود بطوریکه این سازمان

بودن وظیفه خود را تحت نظر مستقیم ما انجام دهد. کلاخ سفید بعد آباد. تاریخ مرتبم فراداده ۱۳۵۳ شمسی

رتال جامع علوم انسانی

پیوست ۱

فرمان شاه درباره ریاست مستقیم
خود بر سازمان انرژی اتمی ایران
(۲۹ مرداد ۱۳۵۳)

DEPARTMENT OF DEFENSE
NATIONAL MILITARY COMMAND CENTER
MESSAGE CENTER

DZ
4.3
R

VZCZCMLT932ILN400 ~~CONFIDENTIAL~~

82599
SECT 60-DF-45389

ACTION
DISTR CUCS(01) DJS(03) SJCS(03) J3:(04) J3(08) J5(02) NMCC:(02)
SAGA(01) SECDEF(04) SECDEF: ASD:ISA(10) ATSD:AE(01) ASD:PA&E(01)
ASD:PA(01) DIA: :DIA(15) MCCC CMC CSAF
CNO WASH DC
CSA WASH DC
FILE(1)
(057)

IMMEDIATE

TRANSIT/010857Z/011014Z/001:17TOR1821012
ZNY CUCSC ZOC STATE
ESA907HRA617

OO RUEHC
DE RUEHHR #5389 1820928
ZNY CCCCC 22H
O 010857Z JUL 74
FM AMEMBASSY TEHRAN
TO SECSTATE WASHDC IMMEDIATE 7126
BT

Dept. of State, RPS/IPS, Margaret P. Grafeld, Dir.
( ) Release ( ) Excise ( ) Deny ( ) Declassify
Date 6/29/92 Exemption

*This document is declassified
and available on the
NARA Website*

~~CONFIDENTIAL~~ TEHRAN 5389

Dept. of State, ISS/IPS, Margaret P. Grafeld, Dir.

FOR ACTING SECRETARY FROM AMBASSADOR

( ) Release ( ) Excise ( ) Deny ( ) Declassify

DELIVER OPENING OF BUSINESS

Exemption (b)( ), E.O. 12958, 25x (X)

E.O. 11652: GDS
TAGS: PFOR, PARK, TECH, IR
SUBJECT: IRAN'S INTENTIONS IN NUCLEAR MATTERS

( ) Declassify after
With concurrence PSD (not obtained)
PS by Jim Bunker Date 6/17/92

REFS (A) STATE 140768; (B) TEHRAN 5192

1. IN VIEW OF CONGRESSIONAL RESERVATIONS ABOUT PROVIDING ENRICHED URANIUM FOR MIDDLE-EAST POWER PLANTS AND APPARENT TEMPEST CAUSED BY SHAH'S ALLEGED STATEMENTS ON NUCLEAR WEAPONS, I WANT TO EMPHASIZE TO YOU PERSONALLY THAT THERE HAS BEEN NO CHANGE IN IRAN'S DECLARED POLICY NOT TO ACQUIRE NUCLEAR WEAPONS.

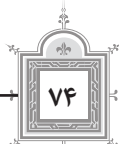
2. SHAH HIMSELF HAS DENIED HE EVER GAVE INTERVIEW TO LES INFORMATIONS WHICH ALLEGED HE HAD SAID IRAN WOULD ACQUIRE SUCH WEAPONS "SOONER THAN ONE WOULD THINK". IN RESPONSE TO LE MONDE REPORTER'S QUESTION ABOUT NON-PROLIFERATION, SHAH STATED IT WAS

PAGE 1 ~~CONFIDENTIAL~~ 08111001

R-1
08-M-0576

پیوست ۲

تلگراف شماره ۵۳۸۹ سفارت آمریکا در تهران به وزارت امور خارجه: «اهداف ایران در زمینه هسته‌ای»، ۱ جولای ۱۹۷۴-۱۰ تیر ۱۳۵۳، محرمانه

DEPARTMENT OF DEFENSE

NATIONAL MILITARY COMMAND CENTER
MESSAGE CENTER

~~C. D. Message Center Report~~

82599

STILL IRAN'S WISH TO MAKE MID-EAST A NUCLEAR-FREE ZONE, BUT PRUDENTLY ADDED THAT IF "EACH COUNTRY ATTEMPTS TO ARM ITSELF WITH ATOMIC WEAPONS; MAYBE THE INTEREST OF EACH REQUIRES THAT IT ARM ITSELF, BUT I REGARD ALL THESE POSSIBILITIES AS RIDICULOUS." AT HIS PARIS PRESS CONFERENCE JUNE 27 SHAH REAFFIRMED THAT IRAN'S POLICY IS NOT RPT NOT TO ACQUIRE NUCLEAR WEAPONS.

3. I HOPE FOREGOING RECAPITULATION SETS RECORD STRAIGHT AS FAR AS IRAN IS CONCERNED. IT MAY BE USED WITH MEMBERS OF CONGRESS TO EXTENT YOU DEEM ADVISABLE.

4. FOR YOUR OWN INFORMATION, BOTH ALAM AND KHALABARI HAVE DESCRIBED SHAH AS "VERY UPSET" AT US INABILITY TO SIGN ALL EIGHT ENRICHED URANIUM CONTRACTS.

HELMS
BT
#5589
ANNOTES
DNK 332

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

رتال جامع علوم انسانی

PAGE - 2

~~C. D. Message Center Report~~

00111061

NNNN
011014Z

ادامه پیوست ۲

تلگراف شماره ۵۲۸۹ سفارت آمریکا
در تهران به وزارت امور خارجه:
«اهداف ایران در زمینه هسته‌ای»،
۱ جولای ۱۹۷۴/۱۰ تیر ۱۳۵۳، محرمانه

Gen. Scowcroft

NATIONAL SECURITY COUNCIL
WASHINGTON, D.C. 20508

SECRET/GDS

April 22, 1975

National Security Decision Memorandum 292

TO: The Secretary of Defense
The Deputy Secretary of State
The Director, Arms Control and
Disarmament Agency
The Administrator, Energy Research and
Development Administration

SUBJECT: U.S. - Iran Nuclear Cooperation

The President has reviewed the study directed by NSSM 219 and has noted the comments and recommendations of the agencies. The President has decided that in negotiating an Agreement on Cooperation in the Civil Uses of Atomic Energy with the Government of Iran, the U.S. shall:

- Permit U.S. material to be fabricated into fuel in Iran for use in its own reactors and for pass-through to third countries with whom we have Agreements.
- Agree to set the fuel ceiling at a level reflecting the approximate number of nuclear reactors planned for purchase from U.S. suppliers. We would, as a fallback, be prepared to increase the ceiling to cover Iran's full nuclear requirement under the proviso that the fuel represents Iran's entitlement from their proposed investment in an enrichment facility in the U.S. Any additional entitlement could be disposed of by Iran without importing the material into that country through sales from the United States to appropriate third countries with whom the U.S. has bilateral Agreements for Cooperation.
- Continue to require U.S. approval for reprocessing of U.S. supplied fuel, while indicating that the establishment of a multinational reprocessing plant would be an important factor favoring such approval. As a fallback, we could inform the Government of Iran that we shall be prepared to provide our approval for reprocessing of U.S. material in a multinational plant in Iran if the country supplying the reprocessing technology or equipment is a full and active participant in the plant,

SECRET/GDS

DECLASSIFIED

Authority: NSC (LH) 4/10/92
By: JLF 11/6 Date: 4/1/97

پیوست ۳

همکاری هسته‌ای ایران و آمریکا
(۲۲ آوریل ۱۹۷۵ / ۲ اردیبهشت ۱۳۵۴)

SECRET/GDS

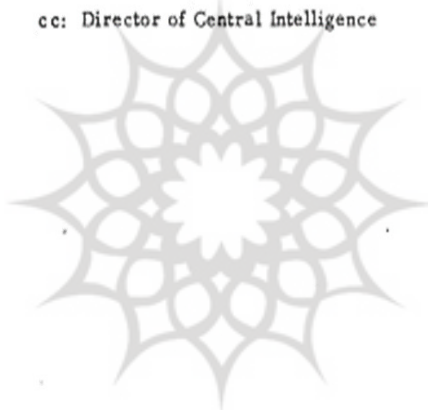
2

and holding open the possibility of U.S. participation. The standard provision requiring mutual agreement as to safeguardability shall apply. An expression of U.S. willingness to explore cooperation in establishing such a facility at an appropriate time should Iran so desire, may be made.

Henry A. Kissinger

cc: Director of Central Intelligence

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

SECRET/GDS

ادامه پیوست ۳

همکاری هسته‌ای ایران و آمریکا
(۲۲ آوریل ۱۹۷۵/۲۰ دیهشت ۱۳۵۴)

April 04, 1976

Letter from Akbar Etemad, President of the Atomic Energy Organization of Iran, to Hans-Hilger Haunschild, Deputy Minister in the Federal Ministry of Research and Technology of FRG

Citation:

"Letter from Akbar Etemad, President of the Atomic Energy Organization of Iran, to Hans-Hilger Haunschild, Deputy Minister in the Federal Ministry of Research and Technology of FRG," April 04, 1976, History and Public Policy Program Digital Archive, PA AA, Zwischenarchiv, Bd. 119564.

Obtained by Dennis Romberg.

<http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/176330>

Summary:

Etemad acknowledges receipt of a letter from Haunschild with details of the contract to be signed for nuclear cooperation between West Germany and Iran.

Original Language:

English

Contents:

- English Transcription
- Scan of Original Document

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

پیوست ۴

نامه‌ای از اکبر اعتماد - رئیس سازمان انرژی اتمی ایران - به هانس هیلگر هانشلید - معاون وزیر در وزارت تحقیقات و فناوری فدرال آلمان غربی - (۴ آوریل ۱۹۷۶ / ۱۵ فروردین ۱۳۵۵)

NATIONAL SECURITY COUNCIL
WASHINGTON, D.C. 20505

SCOWCROFT
SI-File

~~CONFIDENTIAL~~

April 20, 1976

National Security Decision Memorandum 324

TO: The Secretary of State
The Secretary of Defense
The Director, Arms Control and
Disarmament Agency
The Administrator, Energy Research
and Development Administration

SUBJECT: Negotiation of a Nuclear Agreement with Iran

The President has reviewed the report of Dr. Seamans and the recommendations of the addressees regarding our nuclear negotiations with Iran and has approved the following negotiating position for the forthcoming talks convening on April 20 with the Iranian representative. The U.S. side should:

-- Seek a strong political commitment from Iran to pursue the multinational/binational reprocessing plant concept, according to the U.S. the opportunity to participate in the project. In addition to citing the economic rationale for such a facility, the U.S. side should underscore the potential role of the facility in serving mutual U.S. - COI non-proliferation in the region by offering Pakistan the possibility of participation in a multinational plant as an alternative to a national reprocessing facility.

-- Seek a commitment from Iran to consult closely with us on its prospective reprocessing plans before making any firm decision whether multinational or otherwise. The U.S. side should offer to help Iran assess, in detail, the economic viability of proceeding with any reprocessing venture and the modalities of possible multinational configurations.

-- In the event Iran agrees to make efforts to establish a multinational plant and is unsuccessful, the U.S. should have the option to recover the plutonium produced in US-supplied reactors or from US-supplied fuel either on the basis of buy-back or a fuel exchange.

DECLASSIFIED

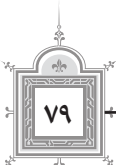
~~CONFIDENTIAL~~

Authority NSC Memo: 3/15/98

By Lt NLF Date 3/13/98

پیوست ۵

«مذکره برای توافق هسته‌ای با ایران»
(۲۰ آوریل ۱۹۷۶/۳۱ فروردین ۱۳۵۵):
«مطالعه گزارش دکتر سی منز درباره همکاری هسته‌ای آمریکا با ایران به وسیله رئیس‌جمهور فورد و سفارش او به اخذ تعهد سیاسی قوی از ایران در زمینه غنی‌سازی اورانیوم»

~~CONFIDENTIAL~~

2

Were the U.S. not to exercise this option, we would be prepared to consent to reprocessing in an Iranian plant subject to: (a) the continuing requirement that we be satisfied that the IAEA safeguards applied to the facilities are effective; and (b) Iranian agreement that the U.S. could supplement these IAEA safeguards through the assignment of U.S. technical personnel, if necessary. Should it prove essential, in the view of the negotiators, to the achievement of an ad referendum agreement, they are authorized to withdraw the plutonium buy-back option.

-- Seek (1) to maintain the integrity of the text of the basic draft Agreement for Cooperation in the Civil Uses of Atomic Energy, which includes a provision requiring mutual consent for the reprocessing, storage, and fabrication of plutonium derived from U.S. fuel or reactors, and (2) to provide Iran in an accompanying note a statement of the conditions, as outlined above, under which U.S. consent would be granted. If Iran objects strongly to this arrangement, the U.S. side should, in return for a clear high-level commitment from Iran to pursue the binational/multinational concept, agree to incorporate the statement of the conditions of consent in the body of the agreement.

If an ad referendum agreement is reached, key members of Congress and the Nuclear Regulatory Commission should be consulted to judge the acceptability of the agreement.

Brent Scowcroft

cc: The Chairman, Joint Chiefs of Staff
The Director of Central Intelligence

~~CONFIDENTIAL/GDS~~

ادامه پیوست ۵

«مذاکره برای توافق هسته‌ای با ایران»
(۲۰ آوریل ۱۹۷۶/۳۱ فروردین ۱۳۵۵):
«مطالعه گزارش دکتر سی منز درباره همکاری هسته‌ای آمریکا با ایران به وسیله رئیس جمهور فورد و سفارش او به اخذ تعهد سیاسی قوی از ایران در زمینه غنی‌سازی اورانیوم»

